Prognani odgoj – Petar Marija Radelj

radelj.wordpress.com/2019/11/30/prognani-odgoj

radelj 30. studenoga 2019.

U raspravi se prikazuje važnost odgoja i problem njegova zanemarivanja u postojećoj odgojno-obrazovnoj politici, odgojnim znanostima i školstvu. Izlažu se naravnopravni i međunarodnopravni razlozi prema kojima su nositelji odgoja roditelji, a supsidijarno škola i sami gojenci, koji svakim danom postaju sve odgovorniji za svoj odgoj. Donosi se četrdesetak određenja odgoja od Platona do suvremenih teoretičara kao i opće shvaćanje klasičnih pojmova *paideía* i *educatio*, kao i današnjih *odgoj*, *Erziehung*, *education* i *éducation*. Utvrđuje se da je odgoj u Hrvatskoj institucijsko siroče jer u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti nema matični odbor ni resor. Predlažu se odlučni koraci zaokretnoga odnosa prema odgoju.

1. O čemu je riječ?

Pojam odgoja,[1] kako se sada pojavljuje u hrvatskom pravu, pedagoškim spisima i prijedlozima uputnikā, samo je dio sveze riječi („višerječnice“) „odgoj i obrazovanje“, kojom se kao jedinstvenim pojmom, prevodi engleska riječ *education*, a pri čemu se pojam i sadržaj „odgoja“ sve više zanemaruje i napušta. „Poistovjećivanje odgoja i obrazovanja uzrokovalo je zapostavljanje odgoja i njegovo svođenje na obrazovanje“.[2] To je počelo, ako ne prije,

- širenjem teorije Nikole Pastuovića (rođen 1937.), po struci psihologa, koji se zalaže za edukologiju kao krovnu znanost koja se bavi obrazovanjem, a čija su polja: pedagogija, obrazovna antropologija, obrazovna ekonomija, obrazovna fiziologija, obrazovna politologija, obrazovna psihologija, obrazovna sociologija i dr. (Edukologija je kao zamjenska ili istisnujuća znanost za odgoj izmišljena u djelu Lowry W. Harding, *Anthology in Educology*, Dubuque, Iowa: Brown, 1951.). Edukaciju Pastuović određuje kao „organizirano učenje“ radi ostvarivanja „spoznajnih, afektivnih i psihomotornih svojstava osobnosti“.[3] No, time se odgoj izjednačuje s učenjem, a svako učenje nije odgajanje. „Učenje je samo mehanizam (psihološki temelj) edukacije, ali ne i njezina ukupna složenost. Odgoj se ne može shvatiti samo psihologijski, njegova društvena i povijesna značajka ne može se objasniti samo kao ustroj učenja“.[4] Učenje je duhovni (psihološki) postupak, vrijednosno neutralan, a odgoj to nije i ne može biti. Valja ga tumačiti i pojmiti iz teorije spoznaje (epistemologije) i teorije vrjednota (aksiologije), a ne samo iz teorija učenja (didaktike). Stoga „u edukologijskom pristupu nema mjesta za praktičnu pedagogiju ili teoriju odgoja koja daje smjernice za odgojnu praksu“.[5] Iako je u podnaslovu knjige iz 1999. edukologiju definirao i kao „odgoj“: „integrativna znanost o sustavu cjeloživotnoga obrazovanja i odgoja“, u zadnjoj knjizi, *Obrazovanje i razvoj*, iz 2012. godine, Pastuović određuje edukologiju kao „znanost o obrazovnom sustavu“ – iz pojma edukologije posve je nestalo odgoja. Je li slučajno što je tu knjigu objavio Institut za društvena istraživanja, koji je presudno utjecao na Cjelovitu uputničnu reformu?;

- širenjem teorije Josipa Milata (rođen 1938.), metodičara tehničke kulture, da je predmet pedagogije – osposobljavanje, a ne odgoj.[6] „Problem je u tom što on cijeli razvoj (stjecanje znanja, razvoj sposobnosti, učenje vrlina) sagledava kao razvoj kompetencija. Za njega 'biti odgojen' znači 'ponašati se u skladu s usvojenim znanjem' (2001., str. 475). Sve je usmjereno na osposobljavanje za uspješno snalaženje u životnom okruženju, tj. na performativnosti. Međutim, performativnost nije dostatna, njezina je logika *tehnološka*; ona nas ne oprema pravilima za suđenje o istini, dobroti i ljepoti. Uz to, pojam 'osposobljavanje' ne može pokriti značenje odgoja u smislu 'izgrađivanja' *novoga društvenoga bića* u svakom pojedincu";[7]
- 2003. godine kada je Ministarstvo iz „prosvjete" preimenovano u „obrazovanje" (pa je neodvojiva sveza prekinuta i „odgoj" ispušten);[8]
- 2009. godine kada je Nacionalno vijeće za znanost odredilo da su odgoj i obrazovanje u Hrvatskoj predmet proučavanja čak 27 znanstvenih grana (v. točku 12.), čime je gotovo trideset struka proglašeno mjerodavnima u pitanjima odgoja i obrazovanja. Svaka sličnost s izrjekom: „Puno babica – kilavo dijete", ovdje nije slučajna.

Formalan izgon odgoj je doživio u *Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije* (2014.), unatoč tomu što je *Smjernicama* iz 2012. ona zamišljena kao **strategija odgoja**, obrazovanja, znanosti i tehnologije, a to se kani zaokružiti i dovršiti na programskoj razini spisima Cjelovite uputnične reforme. Nju, naime, ne zanimaju ni odgoj, ni nastava, ni gradivo, ni učitelj, nego samo učidbena postignuća („ishodi učenja"). Zanemaruje odgojne, vrijednosne sastavnice života, a previše ističe spoznajne i osposobljavajuće.

Cjelovita uputnična reforma bavi se odgojem samo u rukavicama; spominje ga isključivo forme radi, a ne iz stvarne potrebe i strategije, nego kao izraz praćenja europske/svjetske mode, ali opet bez ikakva uputnika „što i kako". Odgoj je banaliziran na svim razinama (modulima) obrazovanja na bonton i nije ni u kakvoj vezi s obrazovnim „ishodima" (i još k tomu bez sadržaja).

Kako bi taj pothvat uopće mogao zadobiti potporu Nacionalnoga vijeća za odgoj i obrazovanje i vijeća roditelja? A Ustavni je sud u *Odluci od 22. svibnja 2013.* utvrdio da se ni jedan uputnik ne može donijeti bez njihova mišljenja.[9]

2. Europska i općečovječanska baština

Odgoj je općeljudska potreba i ustanova svih vremena, rasa i kultura; „temeljni uvjet, čimbenik i nositelj razvitka čovjeka i ljudske zajednice".[10]

Starogrčki je umnik Platon Atenjanin (428.–348. prije Krista) definirao odgoj („παιδεία [*paideía*]"[11]) ovako:

- „valjano upućivanje koje će dušu onoga koji se igra dovesti upravo do ljubavi prema onom u čem treba kao zreo čovjek postati savršen, naime u sposobnosti za svoje zvanje",[12]
- „upućivanje od djetinjstva na vrlinu što u djetetu stvara želju i težnju postati savršenim građaninom i znati pravedno vladati i pokoravati se",[13]
- „prvo rađanje krjeposti u djece",[14]
- „valjano upravljanje nasladama i bolovima, tako da se odmah od početka pa sve do kraja mrzi ono što treba mrziti, a voli ono što treba voljeti";[15]
- „sposobnost izgradnje tijela i duše što ljepšima i što boljima";[16]
- „okretanje duše koja ide iz noćnoga dana na istinski dan, to jest na uzlazak onomu što jest";[17]

- „mudrošću i vrlinom pomoću koje ljudi dobro upravljaju kućom i državom, poštuju svoje roditelje, ugošćuju sugrađane i strance te ih znaju otpustiti dostojno dobra čovjeka“.[18]

To su shvaćanje potvrdili svi idući grčki i rimski promišljatelji ljudskoga duha i zakonodavci kroz stoljeća, počevši od pravilā: *Educatio et disciplina mores faciunt* (Seneka Mlađi, 4. prije Krista – 65. nakon Krista), da odgoj i stega čine navike (običaje, ćud, značaj, ponašanje, vladanje) i *Totius reliquae vitae expectatio ab educatione pueritiae pendet*, da iščekivanje svekolikoga ostatka života ovisi o odgoju u djetinjstvu (Marc Antoine Muret, 1526.–1585.).

Takvo je shvaćanje u temeljima europske uljudbe i identiteta. Ono je dio samosvojnosti Staroga kontinenta, njegov prinos općemu čovječanstvu i čovječnosti. Ono je i jedna od vrijedećih europskih vrjednota.

Grčki pojam za odgoj ističe vodstvo (*paidós agōgós*, djetetov voditelj), a njemački *Erziehung* nastao je od glagola *ziehen*: vući, pritegnuti, izvlačiti, povlačiti. Taj prizvuk čuva i latinski *ēdūcō*, *ēdūcere* (a po latinskom romanski jezici i engleski). Naime, *ēdūcere* znači: izvesti (narod iz Egipta), izvući (mač iz toka, vojsku u bojni red), pustiti (tovara na pašu, vodu iz stijene), tjerati (mladice, izdanke), rađati (plod).[19]

Izraz „izvući“ u sve tri predaje podsjeća na Sokratovo primaljstvo, majeutiku, metodu izvlačenja pojma ili istine iz sugovornikove duše. To je metoda razgovora, dijaloga. Ona se prerađena danas nalazi u mnogim pojavama društvenoga života, pa i u odgoju i u nastavi. „Kao da se hoće istaknuti kako je odgajanje neko izvlačenje skrivenih snaga kojima odgajanik raspolaže da se dovine vrjednota znanja, moralnoga življenja, uopće kulturnoga vrjednovanja u svim njegovim dimenzijama. Nije li u samom tom izrazu označen i dvočlani ili dvopolan odnos, onoga koji izvlači i onoga iz kojega se izvlače snage, ili u kojemu se odjelovljuje mogućnost?“ [20] Baveći se izvlačenjem, odgoj mora odrediti što je neodređeno u čovječjim djelatnim sposobnostima, ispraviti sklonosti prema otklonima i učvrstiti u dobru. Odgoj je potreban jer čovjek nije odgojen, nego je u mogućnosti biti odgojen.

Najniži pojam na području „vodstva“ jest obuka, uvježbavanje ili dresura. Obukom se nastoji vojnike naučiti nagonskim pokretima u borbi i obrani. Dresuru je postizanje silom izvana nametnuta cilja i primjenjuje se na životinjama. Dresirati znači stvarati takve sjetilne pobude, poglavito u vezi s prehranom ili zaštitom, da u njemu nastaju pokreti odgovora, uvjetovane kretnje kojima životinja ide prema određenom mjestu ili postupa kako se od nje traži. Pri tom poslu i na životinju se prebacuje neko uzbuđujuće stanje pa narodna poslovica kaže: „Što više miluješ mačku, ona više diže rep.“

„Njeguje“ se biljku i dojenče, „vodi“ se onoga koji sam ne zna ili ne može ići, „odgaja“ se dijete, da bi postalo čovjekom. Sva odgojna nastojanja idu za tim da gojenac što brže i pravilnije postane samostalna i potpuna osoba, nositelj odgovornosti u osobnom i društvenom životu.

„Hrvatska riječ *odgoj* ima korijen u glagolu *gojiti*, koji znači činiti da nešto živi i raste, te se uvijek odnosi na živo biće. Prvotno se tiče fizičkoga života i znači isto što i hraniti, njegovati, podizati čovjeka. Ako se odnosi na biljke, onda se gojiti pretvara u *gajiti* (cvijeće, biljke, odatle *gaj*). Gojiti ima korijensku vezu sa ‘žiti’ i ‘živjeti’. Dolazilo bi od indoeuropskoga korijena ‘guei’ ili u prijevoju ‘guoi’ sa značenjem živjeti (‘goj’ je nastao na isti način kao od biti ‘boj’, od liti ‘loj’, [od rojiti ‘roj’, od krojiti ‘kroj’, od oviti ‘ovoj’, od gnjiti ‘gnoj’ ili od znojiti ‘znoj’]). Prema tome, gojiti je isto što i podupirati živo biće u životu“.[21] U tvorbi glagola predmetak *od-* može imati tri značenja, a *odgojiti* pripada u skupinu takvih glagola gdje *od-* znači da je obavljena potpuna radnja osnovnoga glagola *gojiti*.[22]

3. Hrvatska klasična i srednjoeuropska tradicija

Poimanje institucijskoga odgoja u Hrvatskoj pripada baštini srednjoeuropskoga kulturnoga kruga koja se razvijala pod prevladavajućim utjecajem pedagogijske teorije njemačkoga govornoga područja. Tamo je pak uvriježeno kako je odgoj – „pedagoški utjecaj na razvoj i ponašanje mladeži“.[23]

Njemački izraz za odgoj (*Erziehung*) obuhvaća:

- i sam odgojni tijek i njegov učinak;
- ukupnost odgojnih djelovanja kojim se upravlja uosobljenjem (personalizacijom), podruštvenjenjem (socijalizacijom) i ukulturenjem (inkulturacijom) nekoga ljudskoga bića, kao i pojedine dijelove te cjeline, primjerice,
  - umni odgoj (*intellektuelle Erziehung*),
  - tjelesni odgoj (*physische Erziehung*),
  - estetski odgoj (*ästhetische Erziehung*),
  - ćudoredni odgoj (*Moralerziehung*),
  - spolni odgoj (*Sexualerziehung*),
  - odgoj osjećaja (*Gefühlserziehung*),
  - društveni odgoj (*Sozialerziehung*),
  - religiozni odgoj (*religiöse Erziehung*),
  - kršćanski odgoj (*christliche Erziehung*),
  - građanski odgoj (*Bürgererziehung*),
  - odgoj smjelosti (*Wagniserziehung*),
  - odgoj osobnosti (*Persönlichkeitserziehung*),
  - prometni odgoj (*Verkehrserziehung*),
  - zdravstveni odgoj (*Gesundheitserziehung*),
  - odgoj o okolišu (*Umwelterziehung*),
  - umjetnički odgoj (*Kunsterziehung*) i
  - medijski odgoj (*Medienerziehung*). [24]

Gojenac (*Zögling*) povijesni je naziv za dijete i pripadnika mladeži obuhvaćeno odgojem. Kod odraslih rabe se izrazi pouka/nauk (*Belehrung*) ili poduka/nastava (*Unterricht*).[25]

Prema njemačkom filozofu Immanuelu Kantu (1724.–1804.), odgajanje je „najveći problem, i najteži, koji čovjeku može biti zadan“,[26] ali korist od njega je jedinstvena i neprocjenjiva jer, prema riječima istoga mislitelja, samo „odgojem čovjek postaje čovjekom“. Sveti Ivan Zlatousti (349.–407.) slično je rekao da je odgoj „umijeće od kojega ne postoji veće“.[27]

Niz umova čovječanstva nastojao je osmisliti i produbiti određenje, svrhu i metode odgoja.[28]

U hrvatskoj predaji, od prvoga domaćega udžbenika pedagogije i didaktike (Stjepan Novotný, *Gojitba i obća učba*, 1867.), odgoj ima jasna određenja, i to:

- svrhu: „odgajanjem i obučavanjem čovjek [se] naobrazuje za ovaj život tako da bude u stanju poznavati sebe, svoje porijeklo, svoju zadaću i određenje za budući život“ (str. 8);
- sadržaj: „određenje čovjeka na zemlji sastoji se u tom da mu razum neprestano nastoji istinu čim većma poznavati, da mu srce uzljubi ono što je ćudoredno lijepo, pravo i dobro te da mu se volja odluči na to – htjeti i činiti što je ćudoredno lijepo, pravo i dobro, pa da tako sve to vrjednijim postane“ (str. 7);
- sredstva: „Pouka, primjer i navika tri su načina i puta koje slijedi gojitba“ (str. 9);

- nositelje: „Tri su velika zavoda naobrazivanja: dom, Država i Crkva“ (str. 9–10).

Cjelovita uputnična reforma križanac je iz uvoza, inozemni namet koji ne poštuje hrvatsku predaju i u cijelosti je odbacuje.

4. Zanemarivanje odgoja

U didaktičkom se udžbeniku upozorava:

„Analizom prakse lako je utvrditi da i svođenje obrazovanja pod pojam ‘odgoj’ i svođenje odgoja pod pojam ‘obrazovanje’ završava dominacijom obrazovanja.

Pri određivanju *zadataka* odgojni su zadatci uopćeni u obliku općenitih fraza, a obrazovni su zadatci mnogo konkretniji. U službenim dokumentima, koji se odnose na odgojno-obrazovni proces (programi, priručnici), mnogo su brojniji obrazovni zadatci. Nastavnici su u svom praktičnom radu gotovo isključivo orijentirani na ostvarivanje obrazovnih zadataka, a odgojne probleme doživljavaju kao incidentnu situaciju.

Pri izboru *sadržaja i aktivnosti* prednost imaju obrazovni sadržaji. To je vidljivo i po područjima i predmetima zastupljenim u školama. Većinom su to obrazovni predmeti (tzv. akademske discipline), za koje je osigurano i najviše vremena, a predmeti isključivo za odgoj malobrojni su i vremenski simbolično zastupljeni.

Metodski pristup se temelji na ostvarivanju obrazovnih postignuća, a odgojni se učinak podrazumijeva kao usputni proizvod. Nastavnik je više ili manje osposobljen da nauči učenika čitati, pisati, računati, da mu određene spoznaje prirodnih i društvenih znanosti učini dostupnima, ali nije osposobljen za pomoć učeniku s poremećajima u razvoju osobnosti, da mijenja nepovoljne socijalne odnose u učeničkom kolektivu ili pomaže djetetu u konfliktnim situacijama u obitelji.

Odgojno-obrazovna ekologija koncipirana je prema potrebama obrazovanja, a ne odgoja. Školski su prostori uređeni i opremljeni za potrebe pojedinih predmeta i obrazovnih programa, u kojima djeca često nemaju ni svoje stalno mjesto, a kamoli prostore za druženje s djecom i odraslima, gdje bi se ugodno osjećala.

Valorizacija se gotovo isključivo odnosi na obrazovna postignuća učenika. Najčešće se vrjednuju znanja, a nešto manje sposobnosti. Za nepostizanje očekivanih obrazovnih postignuća često slijede i vrlo rigorozne sankcije za učenika (katkad i za nastavnika). Odgojna će postignuća i problemi najčešće ostati neopaženi“.[29]

U znanstvenoj monografiji *Odgoj u školi* (ur. Siniša Opić, Vesna Bilić i Marko Jurčić, Zagreb: Učiteljski fakultet, 2015., 303 str.) u radovima 12 autora sa sveučilišta u Ljubljani, Kopru, Zadru i Zagrebu ističe se niz činjenica koje potvrđuju sumnju da je odgoj zapravo prognan i navode na zaključak kako je Cjelovita uputnična reforma, koja je ignorirala rezultate toga istraživanja – poluga konačnoga uklanjanja odgoja iz školstva.

5. Roditeljska poglavita uloga

Dijete treba pomoć odraslih u ostvarenju puna očovječenja (počovječivanja, hominizacije) i u uljuđivanju (humanizaciji),[30] treba pomoć da bi ispravnom savješću moglo prosuđivati vrjednote i

odlučiti se za njih, prihvatiti ih osobnom odlukom i prionuti uz njih. Ta se pomoć ustaljeno naziva odgojem.

Roditelji su prvi i glavni odgojitelji vlastite djece i na tom području imaju temeljno pravo: odgojitelji su zato što su roditelji. Svoje odgojno poslanje oni dijele s drugim osobama i ustanovama, ali to se uvijek mora događati pravilnom primjenom *načela supsidijarnosti* (rasporedbe odgovornosti svatko prema svomu stupnju i ulozi). **Roditelji nisu moćni sami** zadovoljiti sve zahtjeve cijeloga odgojnoga postupka, posebice kada je riječ o obrazovanju i širokom području uključivanja u društvo. A ima i roditelja čija odgojna uloga zakaže zbog nedjelovanja, tromosti, neznanja, neiskustva ili neprikladnosti. No, tim ne prestaje njihovo roditeljsko pravo. Namjesto da im se djeca oduzmu i da drugi odlučuju o njihovu odgoju i obrazovanju – zajednica, društvo i država trebaju takvim roditeljima pomoći savjetom, potporom i praćenjem da se vrate svojim obvezama. Oduzimanje roditeljske skrbi stroga je sudska procedura koju odgojno-obrazovna vlast nema pravo provoditi po kratkom postupku, kao što je učinila 2012. nametanjem tzv. Zdravstvenoga odgoja, a zapravo ideologije.

Za poteškoće s kojima se roditelji susreću u svojem djelokrugu, postoji pravo i obveza pružanja pomoći roditeljima, a ta je sloboda i dužnost ograničena prevladavajućim roditeljskim pravom. Supsidijarnost tako dopunjava očinsku i majčinsku ljubav potvrđujući im temeljni značaj, jer u odgojnom postupku svaki drugi sudionik može samo djelovati u *ime roditelja i s njihovim pristankom* i, u stanovitoj mjeri, *po njihovoj ovlasti*. To je ustaljeno u ustavnopravnom poretku i međunarodnom pravu.[31] „Lišiti roditelje osobnoga prava i dužnosti odgajanja djece znači orobiti roditelje, a unesrećiti djecu“.[32]

Budući da je odgoj odgovornost koju roditelji ne mogu zaboraviti, zanemariti ili u potpunosti prenijeti nekomu drugomu, ako i kada to učine ili pokušaju učiniti, dječji vrtić i škola trebaju predvidjeti i osigurati mehanizme pomoći i potpore takvim roditeljima da se ponovo prihvate svoje roditeljske odgojiteljske uloge. I taj je problem utvrđen, čak u samom Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa u ožujku 2011.:

„Škola […] gubi dah, inspiraciju i odlučnost u realizaciji svojih, posebice odgojnih zadaća, a koje joj suvremeni način obiteljskoga življenja sve više prepušta. Fokusirajući se na prenošenje znanja, s nedovoljnim i istodobnim prožimanjem znanja vrijednostima, školi prijeti opasnost da počne nalikovati trgovini u kojoj se nudi mnoštvo nagomilanih podataka, nedovoljno povezanih sa životom i osuđenih na zaborav“.[33]

Satovi razredne zajednici bili bi korisniji kao pojedinačni razgovori, u četiri oka, o problemima, jer bi učenik bio znatno otvoreniji, a razrednik imao prigodu upoznati njegove probleme ili samu osobu.

Roditeljska vijeća, koja bi trebala biti pomoć školi u njezinu služenju odgoju i naobrazbi, nerijetko su golo ruglo. Njihovi članovi mahom nisu osposobljeni (naučeni, poučeni, potaknuti) obavljati zakonom određene zadaće vijeća roditelja. Naprotiv, prečesto djeluju kao birački tijela za mandate (fotelje) ravnatelja pa potvrđuju dojam kako je sve režirano, jer ne postoji sustav nadzora niti ravnatelji ikomu odgovaraju za djelovanje odgojno-obrazovnoga postupka. Škole i učenički domovi tako otklizavaju u poprišta privatnih interesa.

Rad škola s roditeljima vlastitih učenika, a ne samo s tim učenicima, pokazuje se nužnim u izradnji i promicanju mnogih ustavnih vrjednota.

6. Zašto je institucijski odgoj važan i potreban?

Škola postiže svoju svrhu oblikovanjem zrele osobnosti kroz ljudski, duhovni i umni odgoj. Kao ustanova koja pripada zajedničkoj baštini čovječanstva, pozvana je neumorno izgrađivati umne mogućnosti, razvijati sposobnost pravilna rasuđivanja, uvoditi u kulturnu baštinu primljenu od prošlih naraštaja, promicati smisao za vrjednote, pripremati za životno zvanje, uspostavljati prijateljski odnos među učenicima različnih nadarenosti i društvena položaja te stvarati sklonost boljemu međusobnomu razumijevanju. Zbog svega toga **škola ne može postati isključivo obrazovna ustanova**, nego mora **ostati i odgojna** ustanova. **Ne može samo informirati** one koji je pohađaju, **nego** ih mora i **formirati**.[34] Odgojna uloga njezina je prva i osnovna zadaća. Škola se ne može odreći težnje da njezini učenici postanu zreli, potpuni, cjeloviti u poželjnim svojstvima i dobrim odlikama. A to se ne postiže obrazovanošću, nego odgojenošću.

Škola je mjesto odgoja. Odgojna granica i bojišnica. Promjena nastavnih programa („Cjelovita kurikulna reforma“) ne može kao usputnu posljedicu imati odbacivanje toga temeljnoga poslanja škole, samo zato što je taj posao često mukotrpan. U središtu školskoga pothvata jest i mora ostati oblikovanje svijesti polaznika o istini, dobru i ljepoti te njihovo slobodno prianjanje uz njih. „Bitna uloga odgajanja nije u stjecanju znanja (imaju ga i najgori kriminalci), nego u ljudskom izgrađivanju, […] rastu u čovječnosti“.[35] Stari je grčki mudrac Platon zato još prije 2400 godina upozoravao:

- „odgoj se nipošto ne smije obezvrjeđivati, jer ga najvaljaniji ljudi dobivaju kao prvu od najljepših vrjednota“,[36] i:
- „Čovjek je, doduše, kako mi tvrdimo, pitomo živo biće, no ipak, kao što obično postaje biće najbliže božanstvu i najpitomije kad ga zapadne valjan odgoj i sretna narav, tako, kad je nepotpuno ili krivo odgojen, nadvisuje svojim divljaštvom sva stvorenja koja zemlja rađa“.[37]

Atenjaninov učenik, drugi veliki antički mudroslovac Aristotel Stagiranin[38] (384.–322. prije Krista) ističe da je čovjek, „kada je bez krjeposti, najbezbožniji i najdivljačniji i najgori u požudi spola i jela“,[39] da „odgoj štiti od štetna utjecaja“,[40] i da je on općevrijedan i potreban: „isti odgoj i običaji koji čine valjana čovjeka čine i državnika i kralja“.[41]

Suzdržavanje od odgoja rezultira njegovim napuštanjem, a to znači gubitkom vrjednota i ideala, unutarnje patnje, samoću, sebeljubivu zatvorenost, povođenje za nekom skupinom, strah od budućnosti, a može dovesti i do neobuzdane uporabe slobode. Mladež traži istinu, dobrotu i ljepotu, ali postoji opasnost da se izgubi u lažnim poimanjima sreće i slobode. Neodgajanjem joj se ne čini uslugu, nego zlo. U središtu je odgoja **doživljavanje vrjednota**, a u središtu naobrazbe njihovo razumijevanje. Stoga puka naobrazba ne siti dušu. „Obrazovanje, kojemu je cilj priopćavanje znanja, ostaje slijepo za ljudsku spoznaju, za njezina sredstva, nedostatke i poteškoće, za njezinu sklonost zabludama, te se uopće ne bavi spoznajom same spoznaje“.[42]

Na žalost, može se reći da je danas iz obrazovanja nerijetko prognano i znanje, ako učenik bezobzirno teži ocjeni koja jamči uspjeh, a uspjeh moć u životu. To postaje naopaki slijed životnih vrjednota, namjesto da se uči radom i marljivošću, a ne samo shvaćanjem.

Prevladava jednostrano davanje prednosti „misaonomu djelovanju“ (učeno rečeno: „intelektualizam“; pučki: „pametovanje“) i znanosti temeljenoj na mjerljivim materijalnim podatcima („scijentizam“). Time se previše ističu znanje i naobrazba, a zapostavlja odgoj. Promiče se japajakanje, osobna korist, lagodan život, uživanje i iživljavanje, a obezvrjeđuju vrjednote solidarnosti, pravednosti, poštenja,

marljivosti, dobronamjernosti, uljudnosti, upornosti, urednosti, strpljivosti, samokritičnosti, miroljubivosti. I na hrvatske se prilike može primijeniti ocjena stanja u središnjoj Italiji:

„Sve su rjeđe, posebice među mladim naraštajima, naravne i kršćanske vrjednote koje daju značenje svakodnevnomu životu i oblikuju viđenje života otvorena za nadu. Nasuprot tomu ističu se prolazne i kratkotrajne želje, koje na kraju uzrokuju dosadu i neuspjeh. Sve to kao žalosnu posljedicu ima porast težnje da se obezvrijedi vrjednota samoga života traženjem utjehe u prekršajima, drogi i alkoholu, što se za neke pretvara u uvriježen običaj potkraj tjedna. Čak i ljubav riskira da se svede na jednostavnu stvar koju je moguće kupiti i prodati, dapače, sâm čovjek postaje robom“.[43]

Nakon raznovrsnih pustošenja Hrvatskoj je **potrebna temeljita odgojna preobrazba**, to jest odgajanje mladeži za kulturu ponašanja, obiteljski i društveni život. O sustavnosti i učinkovitosti toga ovisi gospodarski, društveni i kulturni napredak nacije.

Razvijanje pozitivnih ljudskih osobina u djece naziva se odgojem za ljudsku zrelost. Ono teži otkrivanju i poticanju pozitivnih osobnih svojstava kao što su dobrota srca, vjernost, iskrenost, uravnoteženost, odgovornost, društvenost. Vedrina i postojanost, otvorenost prema svemu što je pozitivno ljudsko, osjetljivost za probleme suvremenika kao i sloboda od prepuštanja porocima, od suobličenja i izjednačenja sa zlom i pokvarenošću ne pripadaju ropotarnici povijesti, nego su snažan **izazov i odgojni cilj svakomu suvremenom odgojitelju**. A o tom u 55 isprava Cjelovite uputnične reforme na 4.311 stranica danih na javno savjetovanje – nema spomena.

Još kao posve suvremene odjekuju riječi iz 1929. godine:

„**Dobre su škole plod** ne toliko dobrih propisa, koliko osobito **dobrih učitelja**. Oni moraju biti izvrsno pripravljeni i dobro potkovani u strukama koje će prenositi učenicima, urešeni umnim i ćudorednim osobinama kakve traži njihova prevažna služba; ražareni čistom i božanskom darežljivošću prema povjerenoj im mladeži […], a samim tim na srcu će im biti istinsko dobro obitelji i domovine. I zato Nam se srce puni utjehom i zahvalnošću božanskoj Dobroti kad vidimo kako se […] tako velik broj dobrih učitelja i učiteljica nesebično, revno i postojano posvećuje djelu vođenja i učvršćivanja mladeži koje sveti Grgur Nazijanski (330.–389.) naziva ‘umijećem nad umijećima i znanošću nad znanostima’[44].“[45]

I dok je prije 87 godina trebalo isticati potrebnu strukovnu spremnost učitelja, u naše doba treba tražiti temeljno odgojiteljsko, učiteljsko opredjeljenje, a ne samo nastavničku diplomu: „Svaki istinski odgajatelj zna da za odgoj treba darovati nešto samoga sebe i da samo tako može pomoći svojim gojencima da svladaju sebičnost te sa svoje strane zauzvrat postanu sposobni za vjerodostojnu ljubav“.[46] Jer ni sveučilišni nastavnik, a pogotovo ne učitelj u osnovnoj školi ni nastavnik u srednjoj školi,[47] ne može ograničiti svoju zadaću na davanje spoznaja i obavijesti: „Za vjerodostojno odgojno djelo nije dovoljna ispravna teorija ili učenost koja će se priopćiti. Potrebno je nešto mnogo veće i ljudskije: blizina, svakodnevno življena, koja je vlastita ljubavi“.[48]

7. Ako postoji sustav odgoja, kojemu resoru pripada?

Na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, u odjeljku Obrazovanje, na vrhu stranice godinama se ističe: „Sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj sastoji se od: predškolskoga odgoja, osnovnoga obrazovanja, srednjega obrazovanja i visoke naobrazbe“.[49] Prema tom određenju u razdoblju dječjega vrtića nema obrazovanja, a u razdoblju osnovne i srednje škole **nema odgoja**. Ni u nazivu Ministarstva nema riječi „odgoj“. [50] Odgoj se nalazio u nazivu Zavoda za

unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja (1986.–1990.)[51] i nalazi se u nazivu jedne od ustrojbenih jedinica Ministarstva: Uprave za predškolski odgoj i osnovno obrazovanje (2004.–2012.), odnosno Uprave za odgoj i obrazovanje (2012.–2016.).[52]

Istodobno, navedeno određenje u službenom prijevodu te stranice na engleski jezik glasi: „The Educational system in the Republic of Croatia consists of the following: Preschool education, Elementary education, Secondary education and Higher education.“ Dakle, „edukativni“ sustav sastoji se od četiri razine „edukacije“, koja je na hrvatskom jeziku jednom „odgoj“, drugi put „odgoj i obrazovanje“, treći put „obrazovanje“, a četvrti put „naobrazba“!

Čini se da su hrvatski zakonopisci ili nedomišljeno preuzimali strani pojam edukacije, pa ga nisu razradili ni proveli, ili su im nalogodavci razmišljali ili skicirali na engleskom, pa su onda na hrvatskom ostvarili šarolikost izraza, zaboravivši u svakom navesti razdvojbu značenja između četiri različita prijevoda riječi *education*.

8. Pomak značenja u engleskom

Websterov mrežni rječnik engleskoga jezika daje tri osnovna značenja riječi *education*:

- „djelatnost ili postupak podučavanja koga, posebno u školi, učilištu ili sveučilištu;
- znanje, umijeće, vještina i razumijevanje koje se dobiva pohađanjem škole, učilišta ili sveučilišta;
- polje proučavanja koje se bavi metodama i problemima nastave“.

Portal Toto Definition kaže da *education* na engleskom još znači:

- „postupan tijek stjecanja znanja;
- učiteljsko zvanje (posebno u školi, učilištu ili sveučilištu);
- rezultat dobra odgoja (posebice znanje o pravilnom društvenom ponašanju).“

Francis Aloysius Bogadek prevodi *education* na hrvatski kao „naobrazba, odgoj, poduka; prosvjeta“. [53]

Milan Drvodelić prevodi *education* kao:

- „odgoj,
- školovanje,
- naobrazba“.[54]

Rudolf Filipović prevodi *education* kao:

- „odgajanje, odgoj;
- školovanje, vježbanje, obrazovanje;
- školstvo, prosvjeta“.[55]

Željko Bujas prevodi *education* kao:

- „odgoj;
- školovanje, škole;
- naobrazba, obrazovanje;
- obrazovanost;
- školstvo, prosvjeta“.[56]

Damir Božić prevodi *education* kao:

- „obrazovanje, obučavanje, prosvjećivanje,
- razvijanje (sposobnosti, osobina); dresura (životinja)“.[57]

Četverojezični rječnik prava Europske unije prevodi *education* kao „obrazovanje“.[58]

Dakle, očito je da engleska riječ više ne znači isto što i latinska imenica od koje je nastala. No, nije uvijek tako bilo. Potpuno sadašnje značenje riječi na engleskom opisano je u Websterovu rječniku (v. Dodatak I., ukupno osam značenja), ali u izvornom izdanju toga rječnika njegov sastavljač Noah Webster (1758.–1843.) ovako je odredio riječ *education*: „Imenica, od latinskoga *educatio*. Odgoj djeteta, upućivanje, napućivanje ili podučavanje; oblikovanje ponašanja. *Education* obuhvaća čitav niz poduke i stege kojima se kani prosvijetliti shvaćanje, ispraviti ćud, oblikovati držanje i navike mladeži te ih pripremiti za korisnost na njihovim budućim postajama. Važno je djeci dati dobar odgoj u ponašanju, umijećima i znanosti, a nužno im je pružiti religiozni odgoj; neizmjerna je odgovornost na roditeljima i skrbnicima koji zanemaruju te dužnosti“.[59]

Engleski *education* dolazi od latinske imenice *ēdŭcātĭo*, koja znači odgajanje, odgoj, othranjivanje (djece i životinja).

Educatio je nastao od glagola *ēdūcō*, *ēdŭcāre*, *ēdŭcāvi*, *ēdŭcātum* koji znači:

- „u fizičkom pogledu
  - osobito o životinjama i bilju: uzgajati, uzgojiti, podići, pothraniti, gajiti, podgojiti;
  - ljudima: hraniti (dijete), gojiti, dohraniti (koga u starosti);
- u duševnom pogledu: odgajati, odgojiti, othraniti“.[60]

Educare je pojačan („napregnut“) glagol (*verbum intensivum*) od *ēdūcō*, *ēdūcere*, *ēdūxī*, *ēdūctum*, koji znači:

- „izvesti, izvoditi, izvući, izvaditi; povesti, krenuti, dignuti; izići, otići, poći, kretati se;
- podići, sagraditi, postaviti; (do neba, u zvijezde) kovati (dijete); odgojiti, othraniti;
- provesti, proživjeti“.[61]

Latinsko–hrvatski enciklopedijski rječnik navodi da *educatio* ima četiri značenja:

- „podizanje, odgoj, odgajanje, hranjenje, othranjivanje (djece);
- gojenje, hranjenje, tovljenje (životinja);
- obrada, obrađivanje, uzgoj biljaka;
- poduka, obrazovanje, podučavanje“.[62]

U hrvatskom jeziku *edukacija* znači:

- „odgajalaštvo“ (Pavao Vuk-Pavlović, *Ličnost i odgoj*, Zagreb, 1932.; Danilo Viher, *Nastavno odgajalaštvo*, Split, 1962.; Vladimir Vujčić, *Opća pedagogija*, Zagreb, 2013., str. 230–233);
- „odgoj, obrazovanje“ (Prica,[63]; Šeringer, 1965.[64]);
- „odgoj, obrazovanje, razvijanje sposobnosti tjelesnih, umnih i moralnih“ (Klaić, od 1951.),[65]
- „odgoj, odgajanje, često i obrazovanje“ (pedagogijski rječnik,);[66]
- samo i jedino „odgoj“ (Matičin rječnik, 1967.[67]; Osmojezični rječnik, 1987.[68]);

- „aktivnost usmjerena na postizanje odgoja; plansko ili spontano djelovanje kojemu je cilj prenošenje društvenih normi i vrijednosti, općega znanja i iskustva sa starijih na mlađe, s roditelja na djecu, nastavnika na učenike i slično; obuhvaća razvijanje umnih, moralnih i tjelesnih sposobnosti pripadnika društva; jedan od temeljnih uvjeta egzistencije ljudske vrste“ (*Opća enciklopedija*, 1977.);[69]
- „izobrazba, školovanje“ (*Hrvatski opći leksikon*, 1996.),[70]
- „odgoj, izobrazba, školovanje“ (*Hrvatski leksikon*, 1996.),
- „odgoj i obrazovanje“ (Šonje, 2000.),[71]
- „proces odgajanja, odgoj, prenošenje općih i radnih iskustava, znanja, društvenih normi i vrijednosti s prethodnih naraštaja na mlađe (s roditelja na djecu, odgojitelja na odgajanike), kao stečevinu ljudske kulture i civilizacije radi razvoja i obogaćivanja ljudskoga društva. Edukacija je temeljni uvjet postojanja i opstanka ljudske zajednice. Na individualnoj razini obuhvaća proces stjecanja znanja, umijeća i navika, razvijanje tjelesnih, intelektualnih, moralnih, estetskih i radnih sposobnosti i dr. Neki psiholozi određuju je kao širi rodni pojam za odgoj i obrazovanje.“ (*Hrvatska enciklopedija*, svezak III., 2001.),
- „odgajanje, odgoj, obrazovanje“ (2002.),[72]
- „razvijanje tjelesnih, umnih i moralnih sposobnosti; odgoj, obrazovanje, školovanje“ (HER, 2003.),[73]
- „odgoj, obrazovanje; razvijanje tjelesnih, umnih i moralnih sposobnosti. Pojam obuhvaća sve oblike odgoja djeteta i adolescenata od roditeljskog doma do predškolskih i školskih ustanova“ (Proleksis, 2005.),[74]
- „odgoj; obrazba; izobrazba“ (Šamija, 2014.),[75]
- „proces sustavnoga razvijanja tjelesnih, umnih i moralnih sposobnosti, postupak podučavanja koga posebnim oblikom poduke i pružanja praktičnih znanja čega određenim programom; usp. odgoj, izobrazba, obrazovanje, školovanje“ (VRH, 2015.).[76]

U poluslužbenom prijevodu *Pročišćenoga teksta Hrvatskoga ustava* na engleski iz 2010. riječju *education* prevodi se čak šest pojmova:

- **naobrazba**,[77]
- **školovati**,[78]
- **obrazovanje**,[79]
- **odgoj**,[80]
- (tjelesna) **kultura**,[81] i
- **školstvo**.[82]

A riječju *educational* prevode se dva pridjeva: **odgojni**[83] i **obrazovni**.[84]

9. Prijedlošci iz francuskoga

Stoga je hrvatskoj kulturi, namjesto olaka preuzimanja engleskoga značenja, koje se udaljilo od svoje latinske osnove, ipak primjerenije i uputnije posegnuti za suvremenim shvaćanjem „edukacije“ s europskoga kontinenta, iz bliže, primjerice **francuske** kulture. Tamo *éducation*, prema *Larousseu*, znači:

- „vođenje oblikovanja djeteta ili odrasloga;
- oblikovanje u ovom ili onom polju djelovanja; ukupnost umnih, kulturnih i ćudorednih spoznaja koje je u tom području stekao pojedinac ili skupina;
- uporaba prikladnih sredstava da se smišljeno razvija neka sposobnost ili izvršitelj;

- poznavanje i primjena dobra ponašanja, društvenih običaja; poznavanje društvenih pravila uljudnosti, umijeća življenja“.[85]

Portal Le dictionnaire objašnjava da je *éducation*:

- „djelo kojim se koga odgaja i poučava; ukupnost mogućnosti uporabljenih radi toga djelovanja;
- znanje i skladnost ćudorednih postignuća neke osobe;
- razvoj sposobnosti, osobine, dara, osjetila ili organa pomoću smišljena načina rada ili prikladnih vježbi;
- poznavanje i primjena dobrih društvenih običaja“.[86]

Prema Riznici francuskoga jezika, objavljenoj na mreži 2004. godine, *éducation* ima ukupno osam značenja (v. Dodatak II.), od kojih **ni jedno nije obrazovanje bez odgoja**.

Hrvatskoj znanstvenoj zajednici značenje francuske riječi *éducation* približeno je još 1989. prijevodom knjige *Introduction aux scences de l'éducation* Gastona Mialareta i suradnika (Noemi Jungwith ju je prevela kao: *Uvod u edukacijske znanosti*, Zagreb: Školske novine, 1989., 150 str.).

10. Neodređen zakonom

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, br. 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13 i 152/14) spominje pridjev „odgojni“ 82 puta i imenicu „odgoj“ 73 puta, ali **ne određuje njegov sadržaj**. Dapače, te pojmove uopće ne rabi samostalno, nego uvijek u svezi s obrazovanjem. No, ni taj pojam („odgoj i obrazovanje“) nigdje se u zakonu ne definira. Dakle, zakonodavac nije odredio što točno smatra odgojem, nego ga je spojio u zakonom neodređenu svezu „odgoj i obrazovanje“.

Članak 1. stavak 1. toga zakona određuje: „Ovim se Zakonom uređuje djelatnost osnovnoga i srednjega **odgoja** i obrazovanja u javnim ustanovama.“ No, u daljnjim odredbama pojam odgoja kao predmeta uređenja toga zakona iz naslova i prvoga stavka iščezava – jer se ne određuje što obuhvaća djelatnost „odgoja“, ni „osnovnoga odgoja“, ni „srednjega odgoja“.

I to vodi rastakanju pojma odgoja, gubitku njegova određenja i – njegovu ukidanju.

Odgoj je u srednjoj školi sveden na pojam „vladanja“, a praksa – unatoč svim školskim pravilnicima – uopće nema ustaljen obrazac određivanja tko i na temelju kojih mjerila vrjednuje učenikovo ponašanje. To je toliko proizvoljno da se pretvara ne samo u komediju situacije, nego u kazalište apsurda. Razrednik se može ponašati potpuno samovoljno i subjektivno. Opravdavanje golemoga broja neosnovanih izostanaka s nastave ruši ugled i roditelja i liječnika koji u tom sudjeluju, jer učeniku pruža potpuno pogrješnu sliku društvenih uloga i odgovornosti kojima će to dijete i samo uskoro postati nositeljem. A s takvim pristupom može postati nositeljem samo neodgovornosti.

11. Izbačen iz enciklopedija i leksikona

Primjerice, *Enciklopedija likovnih umjetnosti* (1–4, Zagreb, 1959.–1966.) ima natuknicu „likovni odgoj“,[87] no *Enciklopedija hrvatske umjetnosti* (1–2, Zagreb, 1995.–1996.), *Hrvatska likovna enciklopedija* (1–8, Zagreb, 2005.) i *Likovni leksikon* (Zagreb, 2014.) nemaju natuknice: „likovni odgoj“, „estetski odgoj“, „umjetnički odgoj“, ni „odgoj“.

Isto tako, *Filozofijski rječnik* u redakciji Vladimira Filipovića (Zagreb: Matica hrvatska, [1]1965., Nakladni zavod Matice hrvatske, [2]1984. i [3]1989.) ima natuknicu „odgoj“,[88] ali *Rječnik filozofije* Alana Roberta Laceya (Zagreb: KruZak, 2006.), *Filozofijski rječnik* Aloisa Haldera (Zagreb: Jurčić, 2008.) i *Filozofski leksikon* (Zagreb: Leksikografski zavod, 2012.) nemaju natuknicu odgoj.

Šumarska enciklopedija (prvo izdanje, 1–2, Zagreb: Zagreb: Leksikografski zavod, 1959.–1963.) nema natuknicu odgoj.

Pomorska enciklopedija (prvo izdanje, 1–9, Zagreb: Leksikografski zavod, 1954.–1964.) nema natuknicu odgoj.

Poljoprivredna enciklopedija (1–3, Zagreb: Leksikografski zavod, 1967.–1973.) nema natuknicu odgoj.

Muzička enciklopedija (drugo izdanje, 1–3, Zagreb: Zagreb: Leksikografski zavod, 1971.–1977.) nema natuknicu odgoj.

Enciklopedija fizičke kulture (1–2, Zagreb: Leksikografski zavod, 1975.–1977.) nema natuknicu odgoj.

Medicinska enciklopedija (drugo izdanje, 1–8, Zagreb: Leksikografski zavod, 1967.–1986.) nema natuknicu odgoj.

Filmska enciklopedija (1–2, Zagreb: Leksikografski zavod, 1986.–1990.) nema natuknicu odgoj.

Religijsko-pedagoško katehetski leksikon (Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 1991.) nema natuknicu odgoj.

Medicinski leksikon (Zagreb: Leksikografski zavod, 1992.) nema natuknicu odgoj.

Teološki rječnik Karla Rahnera i Herberta Vorgrimlera (Đakovo: UPT, [1]1992., [2]2004., [3]2009.) nema natuknicu odgoj.

Tehnička enciklopedija (1–13, Zagreb: Zagreb: Leksikografski zavod, 1963.–1997.) nema natuknicu odgoj.

Hrvatski leksikon (I.–II., Zagreb: Leksikon, 1996.–1997.) nema natuknicu odgoj.

Statistički rječnik Vladimira Kolesarića i Borisa Petz. (Jastrebarsko: Slap, [1]1999 i [2]2003.) nema natuknicu odgoj.

Politološki rječnik urednika Dietera Nohlena (Osijek: Pan Liber, 2001.) nema natuknicu odgoj.

Opći religijski leksikon (Zagreb: Leksikografski zavod, 2002.) nema natuknicu odgoj.

Psihologijski rječnik urednik Borisa Petza (Jastrebarsko: Slap, [2]2005.) nema natuknicu odgoj.

Opći pravni rječnik Marte Vidaković Mukić (Zagreb: Narodne novine, 2006.) nema natuknicu odgoj.

Pravni leksikon (Zagreb: Leksikografski zavod, 2007.) nema natuknicu odgoj.

Tehnički leksikon (Zagreb: Leksikografski zavod, 2007.) nema natuknicu odgoj.

Rječnik sociologije Nicholasa Abercrombija, Stephena Hilla i Bryana Stanleya Turnera (Zagreb: Jesenski i Turk, 2008.) nema natuknicu odgoj.

Vjerojatno je najporaznija spoznaja u tom nizu da englesko-hrvatski rječnik „temeljnoga antropološkoga nazivlja“ iz 2013. nema natuknicu „education“, ni pojam „odgoj“ u Kazalu hrvatskih naziva.[89] Dakle, odgoj više ne pripada ni u temeljne čovjekoslovne pojmove!

12. Zbrka u sustavbi znanosti o odgoju

U vrijedećem *Pravilniku o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* (Narodne novine, broj 118/09, 82/12, 32/13 i 34/16), u području društvenih znanosti, pedagogija je jedno polje (5.07.) s deset grana (opća pedagogija, didaktika, opća i nacionalna povijest pedagogije, pedagogija ranoga i predškolskoga odgoja, školska pedagogija, visokoškolska pedagogija, andragogija, socijalna pedagogija, obiteljska pedagogija i posebne pedagogije), a edukacijsko-rehabilitacijske znanosti su drugo polje (5.08.) s dvije grane (inkluzivna edukacija i rehabilitacija i poremećaji u ponašanju).

No, to nije sve! Specifične poteškoće učenja posebna su grana (5.09.01.)[90] unutar trećega polja (logopedije). Školska psihologija i psihologija obrazovanja posebna su grana (5.06.07.) unutar četvrtoga polja (psihologije). Kineziološka edukacija posebna je grana (4.10.03.) unutar petoga polja (kineziologije). Metodika nastavnih predmeta posebna je grana (5.14.03.) unutar šestoga polja (interdisciplinarne društvene znanosti).

Filozofija odgoja posebna je grana (6.01.19.) unutar polja filozofije kao dio humanističkih znanosti.

Religiozna pedagogija i katehetika posebna su grana (6.01.12.) polja teologije u sklopu humanističkih znanosti.[91]

Glazbena pedagogija posebna je grana (7.03.03.) unutar polja glazbene umjetnosti u umjetničkom području. Likovna pedagogija posebna je grana (7.04.06.) unutar polja likovne umjetnosti u sastavu umjetničkoga područja.

Konačno, obrazovne znanosti posebno su polje (8.05.) u sklopu interdisciplinarnih područja znanosti, a obuhvaćaju: psihologiju odgoja i obrazovanja, sociologiju obrazovanja, politologija obrazovanja, ekonomiku obrazovanja, antropologiju obrazovanja, neuroznanost i rano učenje, kao i pedagoške discipline.

Ukratko: nered. **Odgoj i obrazovanje predmet su istraživanja čak četiriju znanstvenih područja, 11 znanstvenih polja i 27 znanstvenih grana!** Centripetalne sile su prevladale i sve više odvlače odgoj od osi. To rascjepkavanje slabi zajedničku snagu svih načelnih i provedbenih napora da se odgoj i obrazovanje oblikuju smisleno, dosljedno i učinkovito.

U pripremi *Pravilnika o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama*, Nacionalno vijeće za znanost na čelu s Krešimirom Pavelićem 8. rujna 2009. „donijelo je odluku u prihvaćanju Međunarodne standardne klasifikacije znanosti (*Frascati Manual*)“ i o tom izvijestilo Hrvatski sabor 19. srpnja 2010. (str. 12). Međutim, Frascatski priručnik,[92] u tadašnjem i još uvijek vrijedećem šestom izdanju iz 2002., sadržava odgoj i obrazovanje samo u jednom znanstvenom području kao **jedno jedino znanstveno polje** (a ne u 11 polja kao u hrvatskoj podjeli), i to u području društvenih znanosti kao polje: „5.3. Educational sciences (education and training and other allied subjects)“ (str. 67), dakle: „5.3. Odgojne znanosti (odgoj i obrazovanje i drugi povezani predmeti)“. To znači da

Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama do danas zapravo nije usklađen s međunarodnom standardnom sustavbom znanosti.

Nacionalno vijeće za znanost i njegov pravni sljednik do danas nisu prihvatili ni proveli ni *Popravljenu sustavbu područja znanosti i tehnologije u Frascatskom priručniku*, koju je Organizacija za međunarodnu suradnju i razvoj (OECD) prihvatila i objavila 26. veljače 2007.,[93] a prema kojoj se odgojne znanosti ususstavljaju ovako:

„[Područje] 5. Društvene znanosti

[Polje] 5.3. Odgojne znanosti

[Grane] ● Odgoj, općenito; uključujući obrazovanje, pedagogiju, didaktiku;

[Grane] ● Odgoj, posebno; nadarenih osoba, onih s učidbenim nesposobnostima“.

Dakle, jedno jedino područje, jedno jedino polje i ukupno sedam grana.

Člankom 38. stavkom 1. *Pravilnika o Registru Hrvatskoga kvalifikacijskoga okvira* od 16. svibnja 2014. (Narodne novine, br. 62/14) osnovana su dva sektorska vijeća u području odgoja:

„XX. Psihologija, edukacijska rehabilitacija, logopedija i socijalne djelatnosti (za poslove iz djelokruga psihologije, edukacijsko-rehabilitacijskih znanosti, logopedije, demografije i socijalnih djelatnosti),

XXI. Odgoj, obrazovanje i šport (za poslove iz djelokruga pedagogije, odgoja, obrazovanja, obrazovnih znanosti i kineziologije)“.

I time se nastavlja rascjepkavanje odgoja.

13. Zaključak

Obrazovanje je dio odgoja, a ne obrnuto. Davno je objavljeno: „Nerazboritost je svezana uz djetetovo srce i palica odgoja strest će je s njega“ (*Mudre izrjeke* 22, 15).[94] Stoga već od djetinjstva treba promicati i uređivati dobre sklonosti, a ispravljati neuredne; prosvjetljivati razum i jačati volju. Nečovječno je puštati da odgajanik ostari u mani. Zato što je stara, ne može se odbaciti narodna mudrost: „Kuj željezo dok je vruće. Mijesi vosak dok je vruć. Usmjeruj biljku dok je mlada. Uvijek s mjerom.“ Naprotiv, preporučuju je prokušanost i činjenica da je to mudrost, nasuprot mnogim suvremenim teoretiziranjima i umatanjima magle.

Zanemarivanje institucijskoga odgoja nije u interesu djece, roditelja ni društva.

Rascjepkavanje odgoja kao predmeta bavljenja čak 27 znanstvenih grana, 11 polja i četiriju područja besmisleno je i narušava vjerodostojnost odgojnih znanosti, a nije usklađeno ni s međunarodnim standardnim sustavbama znanosti.

Država mora utvrditi strategiju odgoja i početi je provoditi.

Potrebno je posvijestiti i odjelotvoriti kako je odgojno-obrazovnomu sustavu sržno odgajanje, a ne samo prenošenje znanja. Za odgoj u ustanovi ne može biti zadužen isključivo onaj tko je radnom mjestu pedagoga, nego je to zadaća svakoga učitelja. (Učitelj je ponajprije onaj od koga se uči, komu se duguje neke životne spoznaje, a ne samo predavač svoje nastavne jedinice.) Stručni su suradnici u školi pozvani na predaniji rad s većim izazovima i poteškoćama učenika i njihovih obitelji, ali

njihovo postojanje ne oslobađa od supsidijarnosti (prava i obveze da se u pomoć priteče na prvoj mogućoj razini), nego je potvrđuje i pretpostavlja njihovo uključenje kad su pojedinačna nastojanja neuspješna.

Znak novoga odnosa prema odgoju bila bi:

- uspostava Odbora za odgoj kao radnoga tijela Hrvatskoga sabora (jer u najvišem predstavničkom i zakonodavnom tijelu u državi ne postoji matično tijelo za odgoj),[95]
- promjena imena Ministarstva obrazovanja u Ministarstvo školstva i njegov preustroj da se počne baviti odgojem: jer Ministarstvo nikoga ne obrazuje, nego „obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na sustav“[96] školstva, a tek se djelatnici toga sustava bave odgojem i obrazovanjem svojih polaznika – kao što se Ministarstvo pravosuđa ne bavi dijeljenjem pravde, ni Ministarstvo zdravstva ičijim zdravljem, i jer se Ministarstvo obrazovanja ne bavi cjelokupnim obrazovanjem u zemlji, budući da taj posao dijeli s još sedam drugih središnjih tijela državne uprave,[97]
- početak svojskoga zauzimanja oko odgojne preobrazbe.

Dodatak I. Potpuno značenje engleske riječi education

Sveobuhvatno određenje riječi *education* u tiskanom se izdanju enciklopedijskoga Websterova jednojezičnika objašnjava na sljedeći način:

- **1.** „čin ili postupak odgajanja ili odgoja [ljudi, odnosno uzgajanja ili uzgoja životinja], kao
  - **a.** [u engleskom] zastarjelo: djelo ili postupak njege ili podizanja (djeteta ili životinje) ili tjelesnoga razvoja od djetinjstva ili da se koga othranjuje, podiže, razvija na taj način;
  - **b.** radnja ili tijek pružanja znanja, umijeća/vještine, sposobnosti ili obično poželjnih osobina ponašanja ili značaja ili takva opremljenost osobito uobličenim tečajem učenja, nastave/poduke ili uvježbavanja;
  - **c.** uvjetovanje, jačanje ili podučavanje, osobito uma ili mogućnosti;
- **2.**
  - **a.** slijed ili tijek učenja, nastave ili uvježbavanja kojim se obrazuje ili se kani naobraziti, osobito uobličeni tijek poduke ili vježbe koje nudi ustanova (kao fakultet) poglavito osmišljen pružati izobrazbu – često se rabi s riječju koja je određuje navodeći vrstu ili polje usavršavanja ili spreme;
  - **b.** sustav propisane naobrazbe kao cjelina (u određenom području);
- **3.** naobrazba [obrazovanost, rezultat izobrazbe]: ukupnost znanja, umijeća/vještina, sposobnosti i osobina značaja stečenih obrazovanjem;
- **4.** istraživačko polje koje se prvobitno odnosi na načela i načine poduke i učenja, posebice u oblikovnoj naobrazbi“.[98]

Dodatak II. Potpuno značenje francuske riječi éducation

Prema Riznici francuskoga jezika *éducation* je imenica ženskoga roda i znači:

- **A. Odgoj** promatran kao oblikovanje, u francuskom se bilježi od 1495. godine (uobličavanje, čin odgajanja, upućivanje, izgrađivanje duha).
  - **1.** Umijeće oblikovanja osobe, osobito djeteta, mladića ili djevojke, razvijajući njezine tjelesne, umne i ćudoredne osobine na način koji joj dopušta da svoj osobni i društveni život sučeli s dovoljno rastvorenom osobnošću; zamjenom imena: načini kojima se osigurava to oblikovanje; *odgoj djece*: oblikovanje ili vodstvo pojedinca; *kuća odgoja*: dom gdje dijete prima odgoj koristan za srce i duh. Sveze: kršćanski odgoj, liberalni odgoj, odgoj i obrazovanje, odgoj i navika; odgojni sustav, odgajati koga; popravni odgoj; odgoj čovječnosti.
  - **2.** zamjenom imena:
  - **a)** Djelo uvježbavanja i bogaćenja duha neke osobe. *Odgoj i kultura*. Bliskoznačnice: poduka, podučavanje, nauka, nastava; pouka; poučavanje, naobrazba, naputak, uputa; *Državni odgoj*, često velikim slovom: *Odgoj*: ukupnost javnih službа zaduženih osigurati oblikovanje mladeži i osobito njihovo umno oblikovanje; [francusko državno] *Ministarstvo odgoja*, Istoznačnica (bivše) *Ministarstvo javne prosvjete*.
  - **b)** Određeni pridjev + odgoj. Uvođenje osobe u područje znanja, neku djelatnost ili posebnu struku/nauk/stegu: *umjetnički odgoj*; *književni odgoj*; *strukovni odgoj*, *zanatski odgoj*; *vjerski odgoj*, *vjernički odgoj*, *religiozni odgoj*, *redovnički odgoj*; *znanstveni odgoj*; *nužnost trajnoga odgoja*; *ćudoredni odgoj*, *moralni odgoj*; *skupštinski odgoj*, *parlamentarni odgoj*; *spolni odgoj*; *građanski odgoj*; *trajni odgoj*; *tjelesni odgoj*, *fizički odgoj*: ukupnost tjelesnih i športskih vježbi kako bi se osigurao skladan tjelesni razvitak. Kao bliskoznačnice: nauk, naukovanje, šegrtovanje, učenje, obrazovanje, izučavanje.
  - **c)** Odgoj + imenica u genitivu. Razvoj nekoga osjetila, tijela ili sposobnosti poletom i prikladnim vježbama, treningom. *Odgoj volje*; *odgoj savjesti*; *odgoj vjere*; *odgoj nepca*; *odgoj oka*; *odgoj osjećaja*: obuka trpnje, postavljanje čuvstava, dresura strasti.
  - **3.** Prošireno značenje. U seoskom gospodarstvu: umijeće uzgoja ili obuke domaćih životinja: *uzgoj pčela*, *gajenje dudova svilca* (bilježi se od 1763. godine)*, gojidba purana*. bliskoznačnice: obuka, dresura; gajenje, gojidba, uzgoj, gojenje.
  - – Po sličnoznačnosti: Ukupnost skrbi za biljke: *uzgoj bilja*, *obrada nasada*.
  - Prijenosom značenja: *Sadnica se usmjerava i nalazi sunce, utjecaje, uzgoj koji je učine jednom od najljepših biljaka čovječanstva*.
- **B. Odgoj** promatran kao ponašanje: znanje i činjenje lijepoga društvenoga ponašanja, dobro držanje u društvu. *Otmjen*, *izvrstan*, *uglađen*, *lijep*, *marljiv*, *njegovan odgoj*; *neodgojen čovjek*, *bez manira*; *neznalica prosta odgoja*; *mladić pristojna odgoja*“.[99]

Tekst se u wordu može preuzeti ovdje.

[1] Odgoj se u općem poimanju u hrvatskom jeziku određuje kao:

- [1908.] „skrb oko uvjeta, koji su čovjeku potrebni, da mogne živeći među kulturnim ljudskim društvom u prvom redu prema ćudorednim načelima, a zatim i prema posebno korisnim ili praktičnim ciljevima uspješno djelovati za interese svoje i društvene“ (Milan Pejnović, u: *Pedagogijska enciklopedija*, knjiga II., izdaje Hrvatski pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1908., str. 821);
- [1939.] „formiranje čovjeka koje nastaje u povodu promišljenoga, planskoga, hotimičnoga utjecaja sa strane odgojitelja“ (*Pedagogijski leksikon*, ur. Stevan Pataki, Marijan Tkalčić, Ante Defrančeški i Josip Demarin, Zagreb: Minerva, 1939., str. 443)

- [1961.] „svjesna i planska djelatnost u smislu upravljanja duhovnim i tjelesnim razvitkom. U općem, širem značenju odgoj obuhvaća sveukupnu pedagošku aktivnost, prema tome i obrazovanje i nastavu. U užem značenju predstavlja ukupnost mjera i postupaka (na primjer u roditeljskom domu, u izvanškolskom životu uopće) koji teže oblikovanju osobnosti. Odgoj pojedinaca uvjetovan je duhovnim, moralnim i tehničkim milieuom i tradicijom, sviješću odgovornih pojedinaca, odgojnim ustanovama, mnogim odgojnim mjerama i sredstvima te stilom pedagoškoga pristupa odgajaniku. […] Ciljevi odgoja u kapitalističkom društvu […] tendiraju formiranju 'upotrebljiva građanina' (Kerschensteiner) […]. Opće odgojne elemente sadržava, uz fizički, estetski i moralni odgoj, i intelektualno obrazovanje. Cjelovit intelektualni odgoj sastoji se ne samo od stjecanja znanja, vještina i navika, nego i od razvitka intelektualnih interesa (težnja za objektivnom spoznajom, istinoljubivost, samostalnost mišljenja, kritičnost), izgrađivanja znanstvenoga pogleda na svijet i povezivanja teorije s praksom. Takav intelektualni razvitak nije uvjetovan jedino nekim uskim školskim znanjem; ne sadržava samo jednostrano obrazovne ciljeve: njegovi su ciljevi ujedno i odgojni. Zato u okvir didaktičkih načela (načelo svjesnosti i aktivnosti, zornosti, sustavnosti i postupnosti, trajnosti znanja, vještina i navika te primjerenosti učenicima) na prvo mjesto dolazi načelo odgojnosti nastave" (*Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, svezak 5, ur. Marko Kostrenčić i Miljenko Protega, Zagreb: Leksikografski zavod, MCMLXI., str. 512);
- [1963.] „1. prenošenje društveno-povijesnoga iskustva starijih naraštaja na mlađe; 2. rad odgajatelja s odgajanikom; 3. proces odgajanikova mijenjanja, razvijanja njegovih psihofizičkih snaga i sposobnosti pod odgojnim utjecajem; 4. rezultat odgojnoga procesa; pojam odgoja obuhvaća i obrazovanje i nastavu kao i sve pedagoške utjecaje i ustanove kojima društvo i odgajatelji djeluju na formiranje osobnih i društvenih osobina članova društva" (*Enciklopedijski rječnik pedagogije*, ur. Dragutin Franković, Zlatko Pregrad i Pero Šimleša, Zagreb: Matica hrvatska, 1963., str. 584);
- [1965.] „specifična međuljudska društvena pojava koja omogućuje povijesni kontinuitet društvenoga života kao i prenošenje i unaprjeđivanje kulturnih tekovina kroz niz naraštaja; u užem osnovnom značenju: namjerno, plansko, svrhovito djelovanje na neodrasloga čovjeka (dijete) radi svjesnoga i aktivnoga razvijanja njegovih vrijednih dispozicija i uvođenja u kulturnu stvarnost" (Marijan Petras, u: *Filozofijski rječnik*, ur. Vladimir Filipović, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, ^{1}1965., str. 285; ^{2}1984., str. 233);
- [1968.] „složen i dugotrajan proces izgrađivanja i oblikovanja osobnosti" (Nikola Potkonjak, u: *Pedagogija*, svezak I, ur. Vlatko Pavletić, Zagreb: Matica hrvatska, 1968., str. 54);
- [1980.] „proces formiranja čovjeka u tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom i radnom pogledu; oblikovanje racionalne, emocionalne i voljne sfere čovječjega bića; usvajanje potrebnih znanja, formiranje umijeća i navika, razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti, izgrađivanje karakternih crta osobnosti, svih pozitivnih ljudskih osobina; društvena potreba pojedinca (*Opća enciklopedija*, svezak 6, gl. ur. Josip Šentija, Zagreb: Leksikografski zavod, 1980., str. 138–139);
- [1989.] „društveno-pedagoški proces razvoja čovjekove pojedinačne i društvene osobitosti" (Vladimir Vujčić, u: *Pedagoška enciklopedija*, 2, ur. Nikola Potkonjak i Petar Šimleša, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; Zagreb: Školska knjiga…, 1989., str. 138);
- [1991.] „svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da stekne osobine, navike prikladne u društvu" (Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, ^{1}, str. 401; ^{3}1998., str. 660);

- [1996.] „komuniciranje između nastavnika i učenika radi ostvarivanja učenikovih maksimalnih mogućnosti; transformacija učenika kao pojedinca (individue) u osobnost; najvažniji dio procesa socijalizacije pojedinca, u kojemu se on nastoji dovesti do stanja spoznaje i svjesnoga prihvaćanja vrjednota nužnih za život u (društvenoj) zajednici“ (*Hrvatski opći leksikon*, gl. ur. August Kovačec, Zagreb: Leksikografski zavod, 1996., str. 696–697; *Hrvatski leksikon*; *Hrvatski obiteljski leksikon*, svezak 7, gl. prir. Tomislav Ladan, Zagreb: EPH i Leksikografski zavod, 2005., str. 260; *Hrvatski opći leksikon*, gl. ur. Mladen Klemenčić, Zagreb: Leksikografski zavod, 2012., str. 993);
- [2000.] „navikavanje djece i mladih ljudi na korisne civilizacijske navike; sustav djelovanja na gojenca radi stjecanja dobrih svojstava i navika za život i zvanje“ (*Rječnik hrvatskoga jezika*, gl. ur. Jure Šonje, Zagreb: Leksikografski zavod i Školska knjiga, 2000., str. 729);
- [2002.]
  - „1. razvijanje umnih, tjelesnih i moralnih sposobnosti; ruski воспитание [*vospitanije*]; engleski *education*, *training*; njemački *Erziehung*; francuski *éducation*; talijanski *educazione*, kastilski *educación*; latinski *educatio*, *cultus*, *cultivatio*;
  - prenošenje navika s roditelja na djecu; ruski воспитание [*vospitaniye*]; engleski *upbringing*, *care and training*; njemački *Erziehung*; francuski *éducation*; talijanski *educazione*, kastilski *educación*; latinski *educatio*, *consuetudines domi comparatae*, *consuetudines domi acceptae*;
  - uljuđenost, pristojnost stečena u mladosti; ruski воспитанность [*vospitannost'*], благовоспитанность [*blagovospitannost'*], хорошее воспитание [*horošeje vospitanije*]; engleski *good manners*, *highbred manners*, *good upbringing*; njemački *Erziehung*; francuski *éducation*, *savoir-vivre*, *civilité*; talijanski *educazione*, kastilski *educación*, *modales*, *buenas maneras*; latinski *humanitas*, *educatio domestica*, *educatio domi accepta*, *decentia in iuventute comparata*“ (*Osmojezični enciklopedijski rječnik*, svezak IV, gl. ur. Tomislav Ladan, Zagreb: Leksikografski zavod, 2002., str. 628–629);
- [2003.] „proces socijalizacije djece i mladih koji se provodi prenošenjem kulturnih i društvenih vrjednota potrebnih za normalno funkcioniranje pojedinca u zajednici. Svrha mu je omogućiti ispravno oblikovanje ljudske osobnosti i osigurati svjesno prihvaćanje vrjednota i pravila ponašanja određene kulture“ (*Veliki školski leksikon*, gl. ur. Josip Šentija, Zagreb: Školska knjiga i Leksikon, 2003., str. 693);

- [2006.] „proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim osobinama. Odgoj ima opće, društveno-povijesno i individualno značenje. Njime se trajno prenose društveno-povijesna iskustva čovječanstva, stečevine kulture i civilizacije na nove naraštaje. Na individualnoj razini obuhvaća čovjekov razvoj na tjelesnom, intelektualnom, moralnom, estetskom i radnom području; oblikovanje racionalne, emocionalne i voljne sfere; stjecanje potrebnih znanja, umijeća i navika, razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti, izgradnju karakternih crta i svih pozitivnih osobina ljudske osobnosti. Odgoj omogućuje ljudsko oblikovanje svakoga čovjeka, a tijekom povijesti omogućio je razvoj ljudske zajednice. U pedagoškom smislu, odgoj je svjesna, namjerna, društveno organizirana, pedagoški osmišljena djelatnost radi ostvarivanja ljudskih težnji postizanja ideala i odgojne svrhe – izgrađivanja potpunih i uljuđenih ljudskih osobnosti. Odgoj ima svrhu i zadaće, obrazovna dobra i odgojne vrijednosti, organizacijske oblike, metode i sredstva ostvarivanja. Provode ga odgojni čimbenici: obitelj, škole, Crkva, sve odgojne ustanove, a potpomažu kulturne ustanove i udruge, udruge mladeži, mediji. Što je više odgojnih čimbenika, ukupno je odgajanje učinkovitije. Odgojna su područja: tjelesni, intelektualni, moralni, estetski i radni S obzirom na dob odgajanika odgoj se dijeli na: predškolski, školski, visokoškolski i odgoj odraslih. Prema mjestu odgojnoga rada na: obiteljski, školski, domski i odgoj u slobodnom vremenu. Prema posebnim uvjetima rada na: specijalni, vojni i odgoj u proizvodnim uvjetima. U užem značenju, odgoj je izgrađivanje osobnosti njegovanjem pozitivnih ljudskih osobina“ (*Hrvatska enciklopedija*, svezak VIII., gl. ur. Slaven Ravlić, Zagreb: Leksikografski zavod, 2006., str. 33). U enciklopedijskoj natuknici izostavljeni su: **religiozni** odgoj i **umjetnički** odgoj kao odgojna područja, a u podjeli prema mjestu odgojnoga rada izostavljen je **crkveni** odgoj.
- [2007.] „(latinski *educatio*; grčki *paideía*), proces intelektualne i moralne formacije osobe, osobito u mlađoj razvojnoj dobi. Oblikovanje racionalnoga, emocionalnoga i voljnoga područja ljudskoga duha, usvajanje potrebnih spoznaja, stjecanje umijeća i navika, razvijanje intelektualnih sposobnosti, izgrađivanje karakternih crta osobnosti i svih pozitivnih ljudskih osobina. Označuje utjecaj starijih naraštaja na mlađe sa svrhom prenošenja određenih načela važnih za osobni i društveni život. […] Kao najširi pedagoški pojam obuhvaća tri procesa: odgoj, obrazovanje i nastavu. U užem značenju označava proces izgradnje osobnosti i značaja, pozitivnih ljudskih vrjednota. […]. Znanost koja se bavi problematikom odgojnoobrazovne djelatnosti je pedagogija […]; ima svoje sociološke, psihološke, odnosno antropološke osnove […]“ (*Enciklopedija opća i narodna*, XV. knjiga, gl. ur. Antun Vujić, Zagreb: Proleksis i Večernji list, 2007., str. 71–72);
- [2009.] „sveukupnost postupaka i ponašanja usmjerenih promicanju razvitka ljudske osobe; edukacija dolazi od riječi *edere* (hraniti se) i *ex-ducere* (izvoditi, izvlačiti). Time se želi reći da odgoj uvijek ima dva neizostavna vida: s jedne strane ‘hraniti’, ‘podizati’, ‘poticati na rast’, ‘čuvati’, ‘zbrinuti’, a s druge strane, uključuje nužnost poticanja na trajno sazrijevanje i ostvarenje mnogostrukih mogućnosti kojima je svako ljudsko biće obdareno. Cilj odgoja je zrelost ljudske osobe“ (Marco Salvati, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, gl. ur. Aldo Starić, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2009., str. 768);
- [2012.] „djelovanje na djecu i mlade kojim ih se uči pristojnomu ponašanju i korisnim navikama te se razvijaju njihove sposobnosti i izgrađuje njihova osobnost“ (*Školski rječnik hrvatskoga jezika*, gl, ur. Dunja Brozović Rončević, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2012., str. 420 (*Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika*, gl. ur. Ljiljana Jojić, Zagreb: Školska knjiga, 2015., str. 923, prepisuje to određenje mijenjajući „osobnost“ u „ličnost“!).

[2] Ladislav Bognar – Milan Matijević, *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, ^{2}2002., str. 18.

[3] Nikola Pastuović, *Edukologija : integrativna znanost o sustavu cjeloživotnog obrazovanja i odgoja*, Zagreb: Znamen, 1999., str. 44–45.

[4] Vladimir Vujčić, *Opća pedagogija : Novi pristup znanosti o odgoju*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2013., str. 228. Autor ističe: „u osnovi svake edukacije stoji određena vrsta učenja, dok obrnuto nije istina; svaka vrsta učenja ne mora biti i edukacijski čin“ (str. 344); „odgoj i učenje nisu pojave istoga reda – zato je nužno postojanje poučavanja (odgoj) i učenja (psihička aktivnost“ (str. 347); „odgoj [je] jednako važan, u nekim detaljima čak i važniji od samoga učenja, iako on nikada ne može bez učenja“ (str. 354).

[5] Vladimir Vujčić, *Opća pedagogija : Novi pristup znanosti o odgoju*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2013., str. 165.

[6] Josip Milat, *Redefiniranje osnovnih pojmova : pretpostavka epistemološkog razvoja pedagogije*, Napredak (Zagreb), 142 (2001.) 4, str. 467–481. Isti je članak objavljen i u: Josip Milat, *Redefiniranje osnovnih pojmova : pretpostavka epistemološkog razvoja pedagogije*, Metodički ogledi, 8 (2001.) 1(13), str. 45–64. Na njega se osvrnuo Ante Vukasović, *I redefiniranje osnovnih pedagoških pojmova može „stvarati“ zbrku*, Obnovljeni život (Zagreb), 58 (2003.) 3, str. 373–382. No, autor je jednostavno ignorirao sve prigovore u: Josip Milat, *Pedagogija – teorija osposobljavanja*, Zagreb: Školska knjiga, 2005., 178 str. U toj knjizi ističe da je „pedagogija praksa i teorija osposobljavanja“ (str. 63), da je „suvremena pedagogija – pedagogija osposobljavanja“ (str. 48), a da su predmet njezina istraživanja „procesi osposobljavanja“ (str. 51) te da je odgoj „proces formiranja stajališta (‘stavova’), razvijanja razumnih interesa, izgradnja emocija, navika ponašanja“ (str. 48).

[7] Vladimir Vujčić, *Opća pedagogija : Novi pristup znanosti o odgoju*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2013., str. 187.

[8] Člankom 24. točkom 7. *Zakona o ustrojstvu i djelokrugu ministarstava i državnih upravnih organizacija* (Narodne novine, broj 199/03), koji je stupio na snagu 22. prosinca 2003., određeno je: „Ministarstvo prosvjete i športa nastavlja s radom kao Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa“.

[9] Odluka Ustavnoga suda Republike Hrvatske broj U-II-1118/2013 od 22. svibnja 2013. (Narodne novine, br. 67/13) o ustavnosti i zakonitosti Jovanovićeva Zdravstvenoga odgoja: „13.2. […] sadržaj zdravstvenoga odgoja za sve škole na području Republike Hrvatske – onako kako je zamišljen za školsku godinu 2012./2013. – oblikovao se u kurikulu nacionalnoga značenja, koji je nadležno ministarstvo donijelo u obliku propisa obvezujuće pravne snage. Ustavni sud ocjenjuje **neprihvatljivim** da stupanju na snagu propisa takva sadržaja i takve pravne snage **nije prethodilo davanje mišljenja** vijeća roditelja (članak 137. stavak 4. Zakona o odgoju) niti je u proces bilo uključeno Nacionalno vijeće za odgoj i obrazovanje“.

[10] Ante Vukasović, *Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju*, Odgojne znanosti, 12 (2010.) 1(19), str. 98.

[11] „ἡ παιδεία [*he paideía*] 1. odgojivanje i podučavanje djeteta, i tjelesno i znanstveno; 2. znanosti stanovite u kojima se mladež podučava“ (Josip Kostić – Franjo Maiksner – Franjo Petračić, *Gèrčko-hèrvatski rěčnik za škole*, U Zagrebu 1875., str. 623). Ta je imenica nastala od glagola „παιδεύω [*paideúō*] odgojiti, othraniti dijete, osobito pako ćudoredno; odgojiti, obrazovati, podučavati, uputiti“ (isto, str. 624), odnosno „odgajatu, othranjivati, poučavati, učiti, obrazovati, upućuvati, vježbati (*vojnika*), birati (*životinju*); dati odgajati, dati poučavati; priučavati“ (*Grčko-hrvatski rječnik*, prir. Milan Žepić i Mišo Krkljuš, Zagreb, 1903., str. 624).

[12] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Prva knjiga, 12. poglavlje (643 D): „ἢ τοῦ παίζοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἔρωτα μάλιστα ἄξει τούτου ὃ δεήσει γενόμενον ἄνδρ᾽ αὐτὸν τέλειον εἶναι τῆς τοῦ πράγματος ἀρετῆς“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 67.

[13] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Prva knjiga, 12. poglavlje (643 E): „τὴν δὲ πρὸς ἀρετὴν ἐκ παίδων παιδείαν, ποιοῦσαν ἐπιθυμητήν τε καὶ ἐραστὴν τοῦ πολίτην γενέσθαι τέλεον, ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι ἐπιστάμενον μετὰ δίκης“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 68.

[14] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Druga knjiga, 1. poglavlje (653 B): „παιδείαν δὴ λέγω τὴν παραγιγνομένην πρῶτον παισὶν ἀρετήν“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 77.

[15] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Druga knjiga, 1. poglavlje (653 BC): „τὸ δὲ περὶ τὰς ἡδονὰς καὶ λύπας τεθραμμένον αὐτῆς ὀρθῶς ὥστε μισεῖν μὲν ἃ χρὴ μισεῖν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 77–78.

[16] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Sedma knjiga, 1. poglavlje (788 C): „μὲν σώματα καὶ ψυχὰς τήν γε ὀρθὴν πάντως δεῖ τροφὴν φαίνεσθαι δυναμένην ὡς κάλλιστα καὶ ἄριστα ἐξεργάζεσθαι“; usp. Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 240.

[17] Platon, Πολιτεία [*Politeía*], Sedma knjiga, 6. poglavlje (521 C): „περιστροφή, ἀλλὰ ψυχῆς περιαγωγὴ ἐκ νυκτερινῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινήν, τοῦ ὄντος οὖσαν ἐπάνοδον“; usp. Platon, *Država Državnik*, preveo Martin Kuzmić, Zagreb: Matica hrvatska, 1942., str. 267. Vladimir Vujčić (*Opća pedagogija : Novi pristup znanosti o odgoju*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 2013., str. 66) ističe: „Platon, dakle, odgoj smatra umijećem ‘okretanja duše’ da se koristi vlastitim spoznajnim mogućnostima kako bi se doseglo do istine i bitka. Odgoj smatra navođenjem na otkrivanje istine i bitka. Za Platona on ne znači gomilanje informacija, nego preokretanje duše iz jedne vrste sumraka na istinsko dnevno svjetlo i prema dobru.“

[18] Platon, Μένων [*Ménōn*], 91a: „τῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς ᾗ οἱ ἄνθρωποι τάς τε οἰκίας καὶ τὰς πόλεις καλῶς διοικοῦσι, καὶ τοὺς γονέας τοὺς αὑτῶν θεραπεύουσι, καὶ πολίτας καὶ ξένους ὑποδέξασθαί τε καὶ ἀποπέμψαι ἐπίστανται ἀξίως ἀνδρὸς ἀγαθοῦ“; Platon, *Menon*, preveo Filip Grgić, Zagreb: Kruzak, 1997., str. 65.

[19] Branimir Glavičić, *Marulićev latinski rječnik*, Split: Književni krug, 1997., str. 99.

[20] Jordan Kuničić, *Kršćanska pedagogija*, Zagreb, 1967., str. 1; Zagreb: Kršćanska sadašnjost, ^{2}1970., str. 7.

[21] Živan Bezić, *Što znači odgajati?*, Obnovljeni život (Zagreb), 32 (1977.) 4, str. 334. O postanku riječi *odgoj* usp. Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, knjiga prva, Zagreb: JAZU, 1971., str. 586; Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb: August Cesarec, 1993., str. 236.

[22] Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku: Nacrt za gramatiku*, drugo izdanje, Zagreb: HAZU, 1991., § 1877–1880, str. 500–501. Glagoli s predmetkom *od-* dolaze u četiri pojavna oblika (*od-*, *oda-*, *ot-* i *o-*) i znače:

1. da se što odvaja, udaljava, odmiče, rastavlja (odagnati, odaslati, odgristi, odnijeti, odsjeći, odvući, otpasti, odgurnuti, otprhnuti, otpuhati, odletjeti, odvrvjerti, odbaciti, odbroditi, odbrojiti, odjedriti, odjezditi, odjuriti, odlijepiti, odmamiti, odseliti /se/, odstraniti, odvabiti, odvaditi, otkositi, otočiti, otovariti, otpiliti, otpješačiti, otploviti, otpratiti, otpuziti, odjahati, odlunjati, odlutati, odorati, odrezati, odskakati, odšetati, odvaljati, otplivati, otumarati, otputovati…);
2. dokidanje, poništenje djelovanja prethodne radnje označene osnovnim glagolom ili složenim od iste osnove s kojim drugim predmetkom (odučiti : učiti, naučiti; odvezati : vezati, svezati; odmoći : pomoći, otkriti : kriti, skriti; odgonetnuti : zagonetati; odmrznuti : smrznuti, zamrznuti; odčepiti : začepiti; odjaziti : jaziti; odlediti : lediti, zalediti; odljutiti se : naljutiti se; odmastiti : zamastiti; odmoriti se : umoriti se; odmrsiti : zamrsiti; odulariti : ulariti, izulariti, zaulariti; odzdraviti : pozdraviti; otpečatiti : pečatiti, zapečatiti; odmotati : omotati, umotati; odsukati : nasukati; otključati : ključati, zaključati; otkopčati : kopčati, zakopčati; otpetljati : petljati, zapetljati…);
3. da je izvršena potpuna radnja (odsjediti, odgojiti, odraditi, odslužiti, othraniti, othrvati se, otkraviti /se/, otkrnjiti, otkulučiti, odblebetati, odigrati, odlajati, odležati, odslušati, odsvirati, otisnuti, odzvoniti, otklečati, otpjevati, odbolovati, odrobovati…).

[23] *Brockhaus Enzyklopädie*, 5. svezak, Wiesbaden, [17]1968., str. 707.

[24] Usporedbe radi, u 11 svezaka *Hrvatske enciklopedije* (1999.–2009.) posebne natuknice ima 16 vrsta odgoja: 1. estetski odgoj, 2. funkcionalni odgoj, 3. intelektualni odgoj, 4. intencionalni odgoj, 5. moralni odgoj, 6. permisivni odgoj, 7. predškolski odgoj, 8. radni odgoj, 9. samoodgoj, 10. spartanski odgoj, 12. specijalni odgoj, 13. spolni odgoj, 14. tehnički odgoj, 15. tjelesni odgoj, 16. zdravstveni odgoj. Samo se spominju: represivni odgoj i slobodni odgoj. Ne spominju se: društveni, glazbeni, građanski, kršćanski, medijski, prometni, religijski, religiozni, umjetnički ni vjerski odgoj, kao ni odgoj o okolišu, odgoj osjećaja, odgoj osobnosti ili smjelosti.

[25] Naobrazba i izobrazba njemački su *Bildung*, obrazovanje *Ausbildung*, školovanje *Schulung*, a učenje je *Lehre*.

[26] Immanuel Kant, *Spis o pedagogiji*, Beograd: Rajković i Ćurković, 1922., str. 9.

[27] Sanctus Ioannes Chrysostomus, *In Matthaeum, homilia 59*: Patrologia graeca, prir. Jacques Paul Migne, svezak 58, Lutetiae Parisiorum, 1862., stupac 584: „αν δὲ ψυχῇ παιδός ἐπιστῆσαι δέῃ παιδαγωγὸν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὸν ἐπελθόντα αἱρούμεθα καίτοι γη τῆς τέχνης ταύτης οὐκ ἐστιν ἄλλη μείζον“ – „si autem filium paedagogo dare opus sit, casu et sine delectu obvium quemque excipimus, etsi hac arte nulla sit maior“.

[28] Tako teoretičari određuju da je odgoj:

- „izgradnja čovjeka, kako bi se pripremio za koristan i utjecajan život“ (Michel Eyquem de Montaigne, 1533.–1592.);
- „umjetnost, umijeće i vještina koja se ostvaruje u obliku vodstva, potpore i upućivanja gojenčevih prirodnih snaga i pripravnosti za život, poštujući zakon prirodnoga razvoja i uz gojenčevu suradnju; postupak skrbi o gojencu u okvirima njegovih urođenih mogućnosti“ (Jean-Jacques Rousseau, 1712.–1778.);
- „odgajanje, popravljanje i obrazovanje protkano kulturom sa svrhom da se gojenac učini uspješnim u budućem društvu, boljem od sadašnjega“ (Immanuel Kant, 1724.–1804.);
- „prirodan, postupan i skladan razvoj svih darova i moći u čovjeku“ (Johann Heinrich Pestalozzi, 1746.–1827.);

- „skrb o djetetu kojom ga se uči da ovlada umijećima, vještinama, krjepostima i pobožnošću kako bi postigao uravnoteženost i sklad između duše i tijela“ (Johann Friedrich Herbart, 1776.–1841.);
- „razvoj i uzdizanje mogućbenih snaga i sposobnosti unutar čovjeka“ (Friedrich Fröbel, 1782.–1852.);
- „bilo koja vrsta utjecaja kojoj je čovjek izložen“ (John Stuart Mill, 1806.–1873.),
- „vanjska djelujuća pripomoć [koja] tjelesne i duševne darove, koji u djetetu bi reć drijemaju, iz mrtvila i neposlenosti budi, probuđene razvija, u djelovanju ih svrsi i naravi skladnim načinom vodi te od sveha čuva, što bi opasno bilo i škoditi moglo“ (Stjepan Novotný, 1833.–1867., *Gojitba i obća učba : Učevna knjiga za kraljevska učiteljišta u našoj domovini*, U Beču 1867., str. 8);
- „profinjeno umijeće koja čovjeka čini sposobnim da uporabom vlastitih zamisli, u skladu sa svojim željama, potrebama i znanstvenim ciljevima, ovlada stvarima i da se njima služi kako mu odgovara“ (William James, 1842.–1910.);
- „socijalizacija pojedinca; djelovanje u skladu s kojim zreli naraštaj utječe na naraštaj još uvijek nedovoljno zreo za život radi poticanja i širenja gojenčevih tjelesnih, umnih i ćudorednih stanja“ (Émile Durkheim, 1858.–1917.);
- „slijed tijekom kojega odgojitelj vodi gojenca kroz život tako da to bude u skladu sa zahtjevom njegove naravi i da se temelji na duhovnim vrjednotama“ (Georg Kerschensteiner, 1854.–1932.);
- „priprema uvjeta za potpuni razvoj – koliko je moguće – svih sposobnosti i mogućnosti osobe kao pojedinca i člana zajednice na temelju sloge i suradnje“ (Međunarodni savez novoga odgoja, *La Ligue internationale pour l’Éducation Nouvelle*, 1921.);
- „cjelina postupaka kojim skupina ili zajednica prenosi svoje sposobnosti i želje kako bi osigurala neprekinut opstanak i razvoj; stalno obnavljanje iskustva radi širenja i produbljivanja društvenoga sadržaja; takva pregradnja (*reconstruction*) i preustroj (*reorganization*) iskustva koji uvećavaju značenje iskustva i sposobnosti upravljanja tijekom budućega iskustva“ (John Dewey, 1859.–1952.);
- „škola života; umijeće praktične naravi koje se primjenjuje u atelieru života; poticanje skrivenih snaga dobra u odgajaniku da one dođu do puna i pravilna izražaja“ (Jordan Kuničić, 1908.–1974., *Zrnca životne mudrosti*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo, 1965., str. 36);
- „cjelokupnost mogućih mjera kojima se mladeži pomaže u postajanju čovjekom; počinje rođenjem i traje sve dok se odgajanik ne proglasi zrelim“ (Hans-Hermann Groothoff, 1915.–2013.);
- „prijenos na druge osobe onoga što je vrijedno po sebi, vodeći računa o dostojanstvu osobe i njezinoj dobrobiti, a isključujući nasilje, manipulaciju i indoktrinaciju“ (Richard Stanley Peters, 1919.– 2011., *Ethics and Education*, 1966.);
- „djelovanje koje omogućuje tjelesni, umni i ćudoredni razvoj ljudske osobe u smjeru potpune samosvijesti i nadzora nad sobom i u smjeru međusobnoga usuglašavanja zahtjeva za općenjem i društvenom suradnjom sudjelujući u vrjednotama“ (Mauro Laeng, 1926.–2004., u: *Enciclopedia pedagogica*, III, Brescia, 1989., str. 4221);
- „oblikovanje osobe kako bi se osposobila živjeti u punini i dati vlastiti prinos dobru zajednice“ (Benedikt XVI., rođen 1927., *Govor na otvaranju Skupa Rimske biskupije u Bazilici sv. Ivana Lateranskoga*, 11. lipnja 2007.: „educazione… è la formazione della persona per renderla capace di vivere in pienezza e di dare il proprio contributo al bene della comunità“);

- „oblikovanje novih naraštaja; skrbljenje o njihovoj sposobnosti da se usmjere u životu i da raspoznaju dobro i zlo kao i skrbljenje o njihovu tjelesnom i ćudorednom zdravlju da bi se stvorile postojane osobe, kadre surađivati s drugima i dati smisao vlastitu životu“ (Benedikt XVI., *Pismo Biskupiji i gradu Rimu o žurnoj zadaći odgoja*, 21. siječnja 2008.: „l'educazione [è] la formazione delle nuove generazioni, [sollecitudine] per la loro capacità di orientarsi nella vita e di discernere il bene dal male, per la loro salute non soltanto fisica ma anche morale […] per formare persone solide, capaci di collaborare con gli altri e di dare un senso alla propria vita“);
- „postupci kojima se, u suglasnosti s odgojiteljevim sustavom vrjednota, pokušava u bilo kojem pogledu trajno poboljšati ustroj duševnoga raspoloženja drugih ljudi, ili održati njegove sastavnice procijenjene vrijednima, ili spriječiti nastanak sklonosti koje se smatraju lošima“ (Wolfgang Brezinka, rođen 1928., *Grundbegriffe der Erziehungswissenschaft*, München: Ernst Reinhardt, ^{5}, str. 95);
- „poimanjem života, konkretnim okolnostima, zadatcima, mjerama i njima pripadajućim normama uvjetovano unutarosobno i međuosobno djelovanje s namjerom da se promijeni samoodređujući i slobodi prepušteni način života“ (Edgar Josef Korherr, 1928.–2015., – Franz-Xaver Roth, u: *Praktisches Wörterbuch der Religionspädagogik und Katechetik*, Freiburg: Herder, 1978., str. 276);
- „(**u širem značenju**) sveukupnost pedagoškoga djelovanja na sve djelokruge čovjekova bića […] izgrađivanje cjelovite ljudske osobnosti, pozitivnih svojstava, razvijanje i oplemenjivanje intelekta, emocija, volje i karaktera; […] (**u užem smislu**) izgrađivanje i oblikovanje osobnosti i karaktera, ostvarivanje pozitivnih ljudskih osobina zbog kojih poštujemo određene osobe […] Obrazovanje je racionalna osnova odgoja (u užem smislu), a odgoj (u užem smislu) je vrijednosna orijentacija obrazovanja“ (Ante Vukasović, rođen 1929., *Pedagogija*, Zagreb: Alfa, ^{3}, str. 45 i 46);
- „1. proces organiziranoga (namjernoga) razvijanja (stjecanja ili mijenjanja) voljnih (karakternih) osobina čovjeka (vrijednosti, stajališta, navika), afektivno učenje; 2. proces izgrađivanja čovjeka, razvijanje i oblikovanje ljudskoga bića sa svim njegovim ljudskim odlikama, formiranje osobnosti“ (*Osnove suvremene pedagogije*, ur. Antun Mijatović i dr., Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor, 1999., str. 650; Antun Mijatović, rođen 1939., *Leksikon temeljnih pedagogijskih pojmova*, Zagreb: Edip, 2000., str. 208–209);
- „opredjeljenje za vrjednote: opredjeljenje za *dobro*, a ne za usvajanje nekoga polovičnoga dobra; opredjeljenje za *istinito*, a ne za bilo kakvu društvenu doktrinu; opredjeljenje za *lijepo*, a ne za povođenje za bilo kakvim trendovima“ (Carlo Nanni, rođen 1945., *L'educatione tra crisi e ricerca di senso*, Roma: Libreria Ateneo Salesiano, 1990., str. 119);
- „međuljudski odnos i komunikacija uz koji neka ljudska jedinka zadovoljava svoje osnovne potrebe, uz istodobno prihvaćanje općeljudskih i društvenih normi“ (Ladislav Bognar – Milan Matijević, *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, ^{2}, str. 406);
- „nastojanje da se ljudska osoba učini što zrelijom u svim njezinim vidovima“ (Marko Pranjić, rođen 1950., *Religijska pedagogija*, Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 1996., str. 71); „nastojanje koje ljudskoj osobi omogućava rast sve do pune zrelosti“ (Marko Pranjić, *Kontinuitet i diskontinuitet starogrčkih odgojnih sadržaja u hrvatskoj pedagoškoj praksi*, Kroatologija /Zagreb/, I (2010), 1, str. 228);

- „zauzetost da se u svakomu oblikuju um, volja i sposobnost za ljubav, kako bi svaki pojedinac imao hrabrosti za konačne odluke“ (talijanski biskupi, 2010.: Conferenza Episcopale Italiana, *Educare alla vita buona del Vangelo: Orientamenti pastorali dell'Episcopato italiano per il decennio 2010-2020* [Talijanska biskupska konferencija, *Odgoj za dobar život iz Evanđelja: Dušobrižničke smjernice talijanskih biskupa za desetljeće 2010.–2020.*] (4.10.2010.), 5: „la preoccupazione che siano formate in ciascuno l'intelligenza, la volontà e la capacità di amare, perché ogni individuo abbia il coraggio di decisioni definitive“. Usp. Riccardo Tonelli, *Odgoj kao način crkvenog postojanja*, Kateheza (Zagreb), 33 (2011.) 3, str. 251).

[29] Ladislav Bognar – Milan Matijević, *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, ^{2}2002., str. 18.

[30] Usp. Živan Bezić, *Je li odgoj potreban?*, Crkva u svijetu (Split), 23 (1988.) 1, str. 18–25.

[31] „Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece“ (članak 63. stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* od 21. prosinca 1991.).

„Roditelji imaju prvotno pravo birati vrstu odgoja i obrazovanja koje treba dati njihovoj djeci“ (članak 26. stavak 3. *Sveopće deklaracije o ljudskim pravima* od 10. prosinca 1948.; izvornici: „Les parents ont, par priorité, le droit de choisir le genre d'éducation à donner à leurs enfants“; „Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children.“)

„U obavljanju svojih uloga povezanih s odgojem i poučavanjem država će poštovati pravo roditelja da osiguraju odgoj i poučavanje u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima“ (članak 2. *Prvoga protokola* od 20. ožujka 1952. uz europsku *Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*; izvornici: „Droit à l'instruction. Nul ne peut se voir refuser le droit à l'instruction. L'Etat, dans l'exercice des fonctions qu'il assumera dans le domaine de l'éducation et de l'enseignement, respectera le droit des parents d'assurer cette éducation et cet enseignement conformément à leurs convictions religieuses et philosophiques.“; „Right to education. No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching; the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.“).

„Države stranke ovoga Sporazuma obvezuju se poštovati slobodu roditelja i, u danom slučaju, zakonskih skrbnika, da osiguraju vjerski i moralni odgoj svoje djece sukladno svojim vlastitim uvjerenjima“ (članak 18. stavak 4. *Međunarodnoga sporazuma o građanskim i političkim pravima* od 16. prosinca 1966.; izvornici: „Les Etats parties au présent Pacte s'engagent à respecter la liberté des parents et, le cas échéant, des tuteurs légaux de faire assurer l'éducation religieuse et morale de leurs enfants conformément à leurs propres convictions.“; „The States Parties to the present Covenant undertake to have respect for the liberty of parents and, when applicable, legal guardians to ensure the religious and moral education of their children in conformity with their own convictions.“).

„Države stranke ovoga Sporazuma obvezuju se poštovati slobodu roditelja i, gdje je takav slučaj, zakonskih skrbnika da […] osiguraju vjerski i moralni odgoj svoje djece sukladno svojim vlastitim uvjerenjima“ (članak 13. stavak 3. *Međunarodnoga sporazuma o gospodarskim, društvenim i kulturnim pravima* od 16. prosinca 1966.).

„Države članice poštuju prava i dužnosti roditelja i, gdje je takav slučaj, zakonitih skrbnika da usmjeravaju dijete u ostvarivanju njegova prava na način koji je u skladu s razvojem njegovih sposobnosti“ (članak 14. stavak 2. *Konvencije o pravima djeteta* od 20. studenoga 1989.).

„Roditelji ili, gdje postoji takav slučaj, zakonski skrbnici odgovorni su prije svih za odgoj i razvoj djeteta“ (članak 18. stavak 1. *Konvencije o pravima djeteta* od 20. studenoga 1989.).

„Republika Hrvatska, u svijetlu načela o vjerskoj slobodi, poštuje temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te se obvezuje da će, u sklopu školskoga plana i programa i u skladu s voljom roditelja ili skrbnika, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama i u predškolskim ustanovama, kao obveznoga predmeta za one koji ga izaberu, pod istim uvjetima pod kojima se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta. Odgojno-obrazovni sustav u javnim predškolskim ustanovama i školama, uključujući i visoka učilišta, uzimat će u obzir vrijednosti kršćanske etike.“ (članak 1. *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* od 18. prosinca 1996., Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 2/97 i 8/97; *Acta Apostolicae Sedis*, 89/1997., str. 287–296).

[32] Jordan Kuničić, *Zrnca životne mudrosti*, Zagreb: Hrvatsko književno društvo, 1965., str. 37.

[33] Vini Rakić, *Odgoj i odgojne mjere u školi*, Lađa (Zagreb), 6 (2011.) 1(19), str. 16.

[34] „Informacijom se obično smatra posredovanje spoznaja čija se usvajanje pokazuje reprodukcijom, ponavljanjem, imitacijom. Formacija, naprotiv, uključuje omogućivanje autonomnih sposobnosti i umnih radnji u subjekta, kao što su npr. razlučivanje i prosuđivanje. Nije dovoljno da odgajanik bude dobro informiran, obaviješten. On mora znati i prosuđivati kako bi se mogao odgovorno opredijelti. Drugim riječima, nije dovoljno inzistirati na obogaćivanju umnim spoznajama, nego valja raditi i na sposobnostima koje će čovjeku omogućiti pravilan izbor. Informirana osoba, npr. s obzirom na ideologije, ostaje neutralna i pasivna, dok se formirana angažira, odnosno ona ih prosuđuje, prihvaća, podnosi ili odbacuje“ (Marko Pranjić, *Religijska pedagogija*, Zagreb: Katehetski salezijanski centar, 1996., str. 69–70).

[35] Ante Vukasović, *Odgojna preobrazba u teleologijskom i aksiologijskom ozračju*, Odgojne znanosti, 12 (2010.) 1(19), str. 100.

[36] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Prva knjiga, 12. poglavlje (644 B): „μηδαμοῦ ἀτιμάζειν, ὡς πρῶτον τῶν καλλίστων τοῖς ἀρίστοις ἀνδράσιν παραγιγνόμενον“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 68.

[37] Platon, Νόμοι [*Nómoi*], Šesta knjiga, 12. poglavlje (766 A): „ἄνθρωπος δέ, ὥς φαμεν, ἥμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῷον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφὲν ἀγριώτατον, ὁπόσα φύει γῆ. ὧν ἕνεκα οὐ δεύτερον οὐδὲ πάρεργον δεῖ τὴν παίδων τροφὴν τὸν νομοθέτην ἐᾶν γίγνεσθαι“; Platon, *Zakoni*, preveo Veljko Gortan, Zagreb: Naprijed, ^{2}1974., str. 215.

[38] Aristotel je rođen u Stagiri (grčki Στάγειρα [*Stágeira*], latinski *Stăgīra*, *Stăgīrōrum*, n.), gradiću na poluotoku Halkidiki, nedaleko od obale Egejskoga mora, u Zapadnoj Traciji, istočno od Soluna. Stanovnik Stagire, ili osoba podrijetlom iz Stagire na hrvatskom je **Stagiranin** (kako su zabilježili: *Latinsko–hrvatski rječnik za škole*, izdanje drugo, prir. Mirko Divković, U Zagrebu 1900., str. 1005, i *Hrvatsko–latinski rječnik*, prir. Milan Žepić, Zagreb: Hartman, 1902., str. 444), a ne Stagirićanin, kako su, preuzimajući osnovu *Starigit-* od etnika na grčkom Σταγειρίτης [*Stageirítēs*], odnosno latinskom *Stăgīrītes*, *Stăgīrītae*, m., neki počeli pisati. Pravilo za tvorbu etnika u hrvatskom jeziku jest da se ime stanovnika izvodi **od osnove imena naselja** dometkom za tvorbu etnikā, među kojima najveću čestotnost ima *-anin*.

[39] Aristotélēs, Πολιτικά [Politiká], Prva knjiga, 2. poglavlje (1253 A): „ὁ ἄνθρωπος […] διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδὴν χείριστον“; Aristotel, *Politika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb: Globus i Liber, 1988., str. 6.

[40] Aristotélēs, Πολιτικά [Politiká], Sedma knjiga, 17. poglavlje (1336 B): „τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων γιγνομένης βλάβης ἀπαθεῖς ἡ παιδεία ποιήσει“; Aristotel, *Politika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb: Globus i Liber, 1988., str. 253.

[41] Aristotélēs, Πολιτικά [Politiká], Treća knjiga, 18. poglavlje (1288 B): „ἔσται καὶ παιδεία καὶ ἔθη ταὐτὰ σχεδὸν τὰ ποιοῦντα σπουδαῖον ἄνδρα καὶ τὰ ποιοῦντα πολιτικὸν καὶ βασιλικόν“; Aristotel, *Politika*, preveo Tomislav Ladan, Zagreb: Globus i Liber, 1988., str. 115.

[42] Edgar Morin, *Odgoj za budućnost : sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost*, Zagreb: Educa, 2002., str. 19.

[43] Benedikt XVI., *Govor čelnicima Lacijske regije, Rimske pokrajine i općine*, 12. siječnja 2009.: „Si affievoliscono, specie tra le giovani generazioni, i valori naturali e cristiani che danno significato al vivere quotidiano e formano ad una visione della vita aperta alla speranza; emergono invece desideri effimeri e attese non durature, che alla fine generano noia e fallimenti. Tutto ciò ha come esito nefasto l'affermarsi di tendenze a banalizzare il valore della stessa vita per rifugiarsi nella trasgressione, nella droga e nell'alcool, diventati per taluni rito abitudinario del fine settimana. Persino l'amore rischia di ridursi ad 'una semplice cosa che si può comprare e vendere' e 'anzi l'uomo stesso diventa merce'.“

[44] Sanctus Gregorius Nazianzenus, *Oratio II*, u: Patrologia graeca, prir. prir. Jacques Paul Migne, svezak 35, Lutetiae Parisiorum, 1857., stupac 426 A: „τω όντι γαρ αύτη μοι φαίνεται τέχνη τις είναι τεχνών, και επιστήμη επιστημών, άνθρωπον άγειν, το πολυτροπώτατον ζώον και ποικιλώτατον – Nam profecto ars quaedam artium, et scientia scientiarum mihi esse videtur, hominem regere“.

[45] Pio XI., *Okružnica* Divini illius Magistri *o kršćanskom odgoju mladeži* (31. prosinca 1929.), Acta Apostolicae Sedis, 22 (1930.) 1, str. 80–81: „Salutaris autem scholarum efficientia non tam rectis legibus quam magistris rectis tribuenda est, qui, egregie parati atque suam quisque callentes disciplinam, discipulis tradendam, mentis quidem animique laudibus ornati quas munus sane gravissimum postulat, casta et divina caritate erga iuvenes sibi commissos flagrent, […] atque hoc ipso sincere bonum verum familiarum ac patriae cordi habent. Praeclaris igitur afficimur solaciis gratoque divinam Bonitatem prosequimur animo, cum videamus […] quotquot docendis pueris adolescentibusque se devovent, tot tamque probos accedere utriusque sexus praeceptores, eosdemque, utilitatis immemores suae, enixe constanterque illi operam dare quam 'artem artium et scientiam scientiarum' (*Oratio II*, Patrologia graeca, t. 35, 426) sanctus Gregorius Nazianzenus vocat, scilicet iuvenes regendi ac conformandi.“ Hrvatski prijevod u: *Vrhbosna* (Sarajevo), XLIV (1930.) 1–2, str. 6–20, ovaj navod na str. 18.

[46] Benedikt XVI., *Pismo Biskupiji i gradu Rimu o žurnoj zadaći odgoja*, 21. siječnja 2008.: „ogni vero educatore sa che per educare deve donare qualcosa di se stesso e che soltanto così può aiutare i suoi allievi a superare gli egoismi e a diventare a loro volta capaci di autentico amore“.

[47] Prema člancima 100. i 101. *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* iz 2008. odgojno-obrazovni rad **u osnovnoj** školi obavljaju **učitelji** i stručni suradnici (pedagog, psiholog, knjižničar i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila), a **u srednjoškolskoj** ustanovi: **nastavnici**, strukovni učitelji, suradnici u nastavi, stručni suradnici i odgajatelji (u učeničkom domu).

U *Strategiji obrazovanja* iz 2014. u bilješki 33 stoji: „za sve osobe odgovorne za poučavanje i učenje do završetka srednjega obrazovanja, bez obzira na to je li riječ o ranom i predškolskom odgoju, osnovnom ili srednjem obrazovanju, uključujući i tehničko, stručno i umjetničko obrazovanje koristi **zajednički izraz učitelj** (prema Preporuci o položaju učitelja – Recommendation Concerning the Status of Teachers, UNESCO, Pariz, 1966.)".

[48] Benedikt XVI., *Govor na otvaranju Skupa Rimske biskupije o obitelji i kršćanskoj zajednici*, 6. lipnja 2005.: „per un'autentica opera educativa non basta una teoria giusta o una dottrina da comunicare. C'è bisogno di qualcosa di molto più grande e umano, di quella vicinanza, quotidianamente vissuta, che è propria dell'amore".

[49] Od 22. prosinca 1990. članak 14. stavak 1. *Ustava Republike Hrvatske* određivao je: „Građani Republike Hrvatske imaju sva prava i slobode, neovisno o… naobrazbi" (Narodne novine, br. 56/90). Od 15. prosinca 1997.: „Svaki čovjek i građanin u Republici Hrvatskoj ima sva prava i slobode, neovisno o… naobrazbi" (Narodne novine, br. 135/97), a od 28. ožujka 2001. do danas glasi: „Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o… naobrazbi" (Narodne novine, br. 28/01). Dakle, **naobrazba** je temeljna i stalna ustavna kategorija.

Od 22. prosinca 1990. do 15. lipnja 2010. članak 65. *Ustava Republike Hrvatske* određivao je: „Osnovno je **školovanje** obvezatno i besplatno. Svakomu je dostupno, pod jednakim uvjetima, srednjoškolsko i visokoškolsko **obrazovanje** u skladu s njegovim sposobnostima" (Narodne novine, br. 56/90). Od 16. lipnja 2010. do danas članak 65. *Ustava* glasi: „Obrazovanje je u Republici Hrvatskoj svakomu dostupno, pod jednakim uvjetima, u skladu s njegovim sposobnostima. Obvezno obrazovanje je besplatno u skladu sa zakonom" (Narodne novine, br. 76/10).

Prvi podsustav odgoja i naobrazbe ili njegovu prvu institucijsku razinu uređivali su: *Zakon o društvenoj brizi o djeci predškolskoga uzrasta* (Narodne novine, br. 28/81, 12/89, 20/90, 47/90, 9/91, 18/91 i 27/93), pa *Zakon o predškolskom odgoju i **naobrazbi*** (Narodne novine, br. 10/97 i 107/07), a sada to čini *Zakon o predškolskom odgoju i **obrazovanju*** (Narodne novine, br. 94/13). Na prijedlog Željka Jovanovića Vlada Zorana Milanovića predložila je 31. listopada 2012. Hrvatskomu saboru da se u nazivu *Zakona o predškolskom odgoju i naobrazbi* i u cijelom njegovu tekstu riječ „naobrazba" zamijeni riječju „obrazovanje" i to „radi usklađivanja s terminologijom ostalih propisa iz sustava obrazovanja" (str. 13). Namjesto da se drže ustavnoga određenja ili, ako je ono pogrješno, da se njega promijeni.

Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju iz godine 2013. k tomu je uveo razlikovanje „ranoga" i „predškolskoga" odgoja i obrazovanja, a nigdje nije utvrđeno u čemu je razlika ili do kada traje „rani odgoj i obrazovanje", a kad on prelazi u „predškolski".

[50] Na to je javno upozoreno i prije nekoliko godina: „Ministarstvo mjerodavno za odgoj kao ljudski fenomen i svekoliku djelatnost odgajanja u svome imenu ne sadržava pojam odgoj" – Ante Vukasović, *Reafirmacija odgoja – alfa i omega pedagoškoga preporoda*, Obnovljeni život, 68 (2013.) 2, str. 254.

[51] U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu čuvaju se zbirke isprava čiji su stvaratelji:

Odjel za bogoštovlje i **nastavu** Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade (1869.–1921.),

Prosvjetno odjeljenje Banske uprave Savske banovine (1929.–1939.),

Odjel za **prosvjetu** Banske vlasti Banovine Hrvatske (1939.–1941.),

Ministarstvo **nastave** Nezavisne Države Hrvatske (1941.–1942.),

Ministarstvo **narodne prosvjete** Nezavisne Države Hrvatske (1942.–1945.),

Ministarstvo **prosvjete** Narodne Republike Hrvatske (1945.–1951.),

Savjet za **prosvjetu**, nauku i kulturu Narodne Republike Hrvatske (1951.–1956.),

Republički sekretarijat za **školstvo i obrazovanje** Socijalističke Republike Hrvatske (1965.–1965.),

Republički sekretarijat za **prosvjetu**, kulturu i fizičku kulturu Socijalističke Republike Hrvatske (1965.–1979.),

Republički komitet za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu Socijalističke Republike Hrvatske (1979.–1990.),

Prosvjetni savjet Hrvatske (1982.–1990.),

Zavod za **prosvjetno**-pedagošku službu (1976.–1990.),

Zavod za **unaprjeđivanje odgoja i obrazovanja** (1986.–1990.),

Zavod za **školstvo / unaprjeđivanje školstva** (1990.–2006.),

Agencija za odgoj i obrazovanje (od 2006.),

Ministarstvo za **prosvjetu**, kulturu, fizičku i tehničku kulturu (1990.),

Ministarstvo **prosvjete** i kulture (1990.–1993.),

Ministarstvo kulture i **prosvjete** (1993.–1994.),

Ministarstvo **prosvjete** i športa (1994.–2003.) i

Ministarstvo znanosti, **obrazovanja** i športa (2003.–2011.).

Iz masno otisnutih pojmova vidljivo je kako se isti sustav u zadnjih 147 godina nazivao: nastavom, prosvjetom, školstvom, obrazovanjem, odgojem i obrazovanjem.

Valja razlikovati sustav, tj. ustrojstvo nekoga područja ljudske djelatnosti (ne resora!) od državnih napora za provedbom takve organizacije. Stoga, ako se Ministarstvo zdravstva bavi sustavom **zdravstva**, a tek djelatnici toga sustava brigom o **zdravlju** pojedinih ljudi; ako se Ministarstvo pravosuđa bavi sustavom **pravosuđa**, a tek djelatnici toga sustava dijeljenjem **pravde**, onda se Ministarstvo na zagrebačkim Donjim Sveticama 38 bavi sustavom **školstva**, da bi se zaposlenici toga sustava bavili **odgojem i obrazovanjem** pojedinaca! Hrvatski zakonodavac nije do kraja proveo nazivoslovnu razliku između resora koji se neposredno bave svojim temeljnim pojmom (financije, obrana, unutarnji poslovi, uprava, vanjski poslovi) od resora koji samo skrbe o pojedinom sustavu, ali se neposredno njim ne bave. S jedne je strane to učinjeno (gospodarstvo, graditeljstvo, poduzetništvo, pomorstvo, pravosuđe, šumarstvo), a s druge nije, pa postoje ministarstva obrta namjesto obrtništva, obrazovanja namjesto školstva, zdravlja namjesto zdravstva.

[52] U Upravi za odgoj i obrazovanje, prema *Uredbi o unutarnjem ustrojstvu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa* (Narodne novine, broj 28/12, 40/13, 123/13 i 17/15) postoje: dva sektora, četiri službe i pet odjela, ali nikomu od njih odgoj nije predmet rada.

[53] Francis Aloysius Bogadek, *Novi englesko-hrvatski i hrvatsko-engleski rječnik : New English-Croatian and Croatian-English dictionary*, Pittsburgh, 1926., str. 139; New York: Hafner, ^{3}1950., 1971. U prvom izdanju, *Najveći hrvatsko-engleski i englesko-hrvatski riječnik*, priredio Francis Aloysius Bogadek, Pittsburgh: Croatian Bookstore Joseph Marohnich, 1917., II. dio, str. 42: „naobrazba, poduka, učenje, uzgoj“.

[54] Milan Drvodelić, *Englesko–hrvatski i hrvatsko–engleski rječnik : prilog knjizi Engleska gramatika*, Zagreb: Stjepan Kugli, [1927.]; *Englesko–hrvatski rječnik*, Zagreb: Stjepan Kugli, 1946.; Zagreb: Školska knjiga, 1954.; *Englesko hrvatsko–srpski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga, 1962., str. 268; *Englesko hrvatskosrpski rječnik*, ^{3}1970.; *Englesko–hrvatski ili srpski rječnik*, ^{4}1973.; ^{5}1978.; ^{6}1981.; ^{7}1983.

[55] *Englesko–hrvatski rječnik*, sastavili Rudolf Filipović i drugi, Zagreb: Zora, ^{1}1955., str. 304; *Englesko–hrvatskosrpski rječnik*, sastavili Rudolf Filipović i drugi, Zagreb: Zora, ^{4}1966., str. 304. U kasnijim izdanjima odvojeni pojmovi „odgoj“ i „obrazovanje“ spojeni su u svezu: „odgoj i obrazovanje“: *Englesko-hrvatski ili srpski rječnik*, u redakciji Rudolfa Filipovića, deseto prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb: Školska knjiga i Grafički zavod Hrvatske, 1980., str. 338; ^{12}1986.; ^{13}1987.; ^{14}1988.; ^{15}1989.; ^{16}1989.; ^{17}1990.; *Englesko–hrvatski rječnik*, u redakciji Rudolfa Filipovića, Zagreb: Školska knjiga, ^{18}1991., str. 338; ^{19}1992., ^{20}1993., ^{21}1995., ^{22}1996., ^{23}1998., ^{24}1999., ^{25}2004., str. 338.

[56] Željko Bujas, *Veliki englesko–hrvatski rječnik*, Zagreb: Nakladni zavod Globus, ^{1}1999. – ^{4}2005., str. 268.

[57] *Rječnik englesko–hrvatski, hrvatsko–engleski : s gramatikom*, priredio Damir Božić, Split: Knjigotisak, ^{1}2000.; Split: Marjan tisak, ^{2}2006.

[58] *Četverojezični rječnik prava Europske unije*, ur. Maja Bratanić, Zagreb: HIDRA, ^{1}2003.; ^{2}2006., str. 45. No, u istom retku stoji da je „obrazovanje“ istoznačnica za francusku riječ „formation“, a dva retka niže da je engleski „education and training“ isto što i francuski „éducation et formation“, a sve to da je na hrvatskom „obrazovanje i izobrazba“. Dakle, francuska riječ *formation* kao *terminus technicus* jednom je obrazovanje, a drugi put izobrazba. U cijelom pojmovniku nema riječi „odgoj“.

[59] Noah Webster, *A Dictionary of a English Language*, New York, 1828., str. 432: „Education, noun. Latin *educatio*. The bringing up, as of a child, instruction; formation of manners. Education comprehends all that series of instruction and discipline, which is intended to enlighten the understanding, correct the temper, and form the manners and habits of youth, and fit them for usefulness in their future stations. To give children a good education in manners, arts and science, is important; to give them a religious education is indispensable; and an immense responsibility rests on parents and guardians who neglect these duties.“

[60] *Latinsko–hrvatski rječnik za škole*, prir. Sebastijan Žepić, U Zagrebu 1881., str. 329; *Latinsko–hrvatski rječnik za škole*, izdanje drugo, prir. Mirko Divković, U Zagrebu 1900., str. 343–343.

[61] *Latinsko–hrvatski rječnik za škole*, prir. Sebastijan Žepić, U Zagrebu 1881., str. 329–330; *Latinsko–hrvatski rječnik za škole*, izdanje drugo, prir. Mirko Divković, U Zagrebu 1900., str. 343.

[62] Jozo Marević, *Latinsko–hrvatski enciklopedijski rječnik*, Velika Gorica: Marka, 2000., I. svezak, str. 815.

[63] Ognjen Prica, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 1938., str. 59.

[64] Branko Šeringer, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Zadružna štampa, 1965., str. 105.

[65] Bratoljub Klaić, *Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica*, Zagreb: Zora, [1]1951., str. 179; [2]1951.; [3]1958. (1371 str.); [4]1962. (1607 str.), [5]1966. (1348 str.); prir. Željko Klaić, [6]1968., str. 329; [7]1972., str. 329; [8]1974., str. 329; Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi: Tuđice i posuđenice*, prir. Željko Klaić, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, [9]1978., str. 346; [10]1979.; [11]1981.; [12]1982.; [13]1983.; [14]1984.; [15]1985.; [16]1986.; [17]1987., [18]1988.; [19]1989.; [20]1990.; [21]2001.; [22]2002.; [23]2004.; Školska knjiga, [24]2007., str. 346. Prepisuje ga: Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb: Novi Liber, [1]1991., str. 139; [3]1998., str. 208.

[66] *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, ur. Dragutin Franković, Zlatko Pregrad i Pero Šimleša, Zagreb: Matica hrvatska, 1963., str. 209.

[67] Matica hrvatska – Matica srpska, *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, knjiga prva, ur. Ljudevit Jonke i dr., Zagreb – Novi Sad, 1967., str. 660.

[68] *Osmojezični enciklopedijski rječnik: hrvatski, ruski, engleski, njemački, francuski, talijanski, španjolski, latinski*, svezak I, gl. ur. Tomislav Ladan, Zagreb: Leksikografski zavod, 1987., str. 771.

[69] *Opća enciklopedija*, svezak 2, gl. ur. Josip Šentija, Zagreb: Leksikografski zavod, 1977., str. 477.

[70] *Hrvatski opći leksikon*, gl. ur. August Kovačec, Zagreb: Leksikografski zavod, 1996., str. 230.

[71] *Rječnik hrvatskoga jezika*, gl. ur. Jure Šonje, Zagreb: Leksikografski zavod i Školska knjiga, 2000., str. 232.

[72] Šime Anić – Nikola Klaić – Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb: Sani-plus, 2002., str. 339.

[73] *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, gl. ur. Ljiljana Jojić i Ranko Matasović, Zagreb: Novi Liber, 2003., str. 295.

[74] *Enciklopedija opća i narodna*, V. knjiga, gl. ur. Antun Vujić, Zagreb: Proleksis i Večernji list, 2005., str. 293.

[75] Ivan Branko Šamija, *Rječnik tuđica i hrvatskih riječi*, Zagreb: Društvo Lovrećana, 2014., pod „edukacija“.

[76] *Veliki rječnik hrvatskoga standardnoga jezika*, gl. ur. Ljiljana Jojić, Zagreb: Školska knjiga, 2015., str. 251.

[77] Članak 14. stavak 1. *Hrvatskoga ustava*: „Svatko… ima prava i slobode, neovisno o… naobrazbi… – All persons [sic!]… shall enjoy rights and freedoms, regardless of… education“.

„Svatko“ se prema ustaljenom shvaćanju ne odnosi samo na ljudske „osobe“, nego na sva ljudska bića:

Svatko, u smislu članka 2. stavka 2. prve rečenice *Temeljnoga zakona* [*SR Njemačke,* tj. njemačkoga ustava od 8. svibnja 1949. koji određuje: „Svatko ima pravo na život.“], jest *svaki živi čovjek*; drugim riječima: svaka ljudska jedinka koji posjeduje život; *svatko***je zato i još nerođeno ljudsko biće**.“ (njemački Savezni ustavni sud, Presuda BVerfGE 39, 1 od 25. veljače 1975., u točki D, I, 1: „*Jeder* im Sinne des Artikel 2 Absatz 2 Satz 1 des Grundgesetzes [‘Jeder hat das Recht auf Leben’] ist *jeder Lebende*, anders ausgedrückt: jedes Leben besitzende menschliche Individuum; *jeder* ist daher auch das noch ungeborene menschliche Wesen.“)

Pravni su sustavi uveli taj izraz („svatko“), različit od „sve osobe“ (engleski *all persons*) ili „svaka osoba“ (engleski *every* ili *each person*) da izbjegnu raspravu o tom tko i kad postaje osobom. Pravni sustav priznaje pravnu osobnost svakomu čovjeku od rođenja; a posmrčetu unatražno, i prije rođenja, u času smrti nekoga pretka, radi njegova nasljeđivanja, ako se rodi živo i ako je tada već bilo začeto. No, punu poslovnu sposobnost (sva prava osobnosti) pravni sustav priznaje tek punoljetnošću. Stoga se „svatko“ ne može prevoditi kao „all persons“.

[78] Članak 63. stavak 1. *Ustava*: „Roditelji su dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu… – Parents shall bear responsibility for the upbringing, welfare and education of their children“.

[79] Članak 63. stavak 3. *Ustava*: „Tjelesno i duševno oštećeno i socijalno zapušteno dijete ima pravo na osobitu njegu, obrazovanje i skrb – Physically and mentally disabled and socially neglected children shall be entitled to special care, education and welfare“; članak 65. stavak 1.: „Obrazovanje je… svakomu dostupno… – everyone shall have access to education“; članak 65. stavak 2.: „Obvezno obrazovanje je besplatno… – Compulsory education shall be free.“

[80] Članak 129.a stavak 1. *Ustava*: „Jedinice lokalne samouprave obavljaju poslove… koji se odnose na… odgoj i osnovno obrazovanje… – Units of local self-government shall administer affairs… related to… education and primary schools…“.

[81] Članak 129.a stavak 1. *Ustava*: „Jedinice lokalne samouprave obavljaju poslove… koji se odnose na… – Units of local self-government shall administer affairs… related to… physical education“. Obratiti je pozornost da je ustavna kategorija „tehničke kulture“ u toj rečenici u engleskom prijevodu ispuštena.

[82] Članak 129.a stavak 2. *Ustava*: „Jedinice područne samouprave obavljaju poslove… koji se odnose na školstvo… – Units of regional self-government shall administer affairs… related to education“.

[83] Članak 62. *Ustava*: „Država štiti materinstvo, djecu i mladež te stvara… odgojne… uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život – The state shall protect maternity, children and youth, and shall create… educational… conditions promoting the achievement of the right to a suitable life.“

[84] Članak 129.a stavka 2. *Ustava*: „Jedinice područne samouprave obavljaju… planiranje i razvoj mreže obrazovnih… ustanova. – Units of regional self-government shall administer… the development of the network of educational… institutions.“

[85] „Conduite de la formation de l’enfant ou de l’adulte.

Formation de quelqu'un dans tel ou tel domaine d'activité ; ensemble des connaissances intellectuelles, culturelles, morales acquises dans ce domaine par quelqu'un, par un groupe.

Mise en œuvre de moyens propres à développer méthodiquement une faculté, un organe : *Éducation du goût*.

Connaissance et pratique des bonnes manières, des usages de la société ; savoir-vivre : *Manquer d'éducation. Faire l'éducation de quelqu'un*." (Larousse).

Slično i: *Le nouveau Petit Robert 1: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, sous la direction de Josette Rey-Debove et Alain Rey, Paris: Dictionaires Le Robert, 1993., str. 719: „1. Mise en œuvre de moyens propres à assurer la formation et le développement d'un être humain ; ces moyens eux-mêmes; 2. Développement méthodique (d'une faculté, d'un organe); 3. Connaissance et pratique des usages de la société."

[86] „Nom féminin singulier

fait de former et d'instruire quelqu'un; l'ensemble des moyens utilisés pour cette action (*éducation professionnelle*, *éducation physique*);

savoir et ensemble des acquisitions morales d'une personne;

développement d'une faculté, d'un sens, ou d'un organe à l'aide d'une méthode ou d'exercices appropriés (*l'éducation de la mémoire*, *l'éducation des réflexes*);

connaissance et pratique des bons usages d'une société (*avoir de l'éducation*)" (Cordial, Le Dictionnaire, Reverso, La Conjugaison).

[87] Ljubo Babić, *Likovni odgoj*, Enciklopedija likovnih umjetnosti, svezak 3, gl. ur. Andre Mohorovičić, Zagreb: Leksikografski zavod, 1964., str. 585–587.

[88] Marijan Petras, *Odgoj*, Filozofijski rječnik, gl. ur. Vladimir Filipović, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, ^{1}1965., str. 285; ^{2}1984. i ^{3}1989., str. 233.

[89] *Antropološko nazivlje*, ur. Anita Sujoldžić, Zagreb: HAZU i Hrvatsko antropološko društvo, 2013., str. 115–116 i 310.

[90] U samom *Pravilniku* sastavljači su obrojčavali područje, polje i granu tako da su nakon broja područja i polja uvijek pisali točku, ali ne i nakon broja grane. To je nedosljedno, a i nesukladno hrvatskomu pravopisu, jer su svi ti brojevi – redni brojevi (područja, polja i grane), pa nakon svakoga treba pisati točku.

[91] Nejasan je razlog za dvostruki naziv te grane kao i svrstavanje „religiozne pedagogije" među teologijske znanosti, a ne među pedagogijske znanosti. Više o tom u raspravi: *Kamo pripada religiozna pedagogija*.

[92] *Frascati Manual 2002 : Proposed Standard Practice for Surveys on Research and Experimental Development*, Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, ^{6}2002., str. 67. Priručnik je nazvan prema talijanskom gradu Frascatiju gdje je u lipnju 1963. napisano njegovo prvo izdanje.

[93] Organisation for Economic Co-operation and Development – Directorate for Science, Technology and Industry – Committee for Scientific and Technological Policy – Working Party of National Experts on Science and Technology Indicators, *The Revised Field of Science and Technology Classification in the Frascati Manual*, DSTI/EAS/STP/NESTI(2006)19/FINAL, str. 10:

„5. Social sciences

5.3 Educational sciences

- Education, general; including training, pedagogy, didactics;
- Education, special (to gifted persons, those with learning disabilities)".

[94] *Liber proverbiorum* (hebrejski *Mišlej*; grčki Παροιμίαι [*Paroimíai*]) 22, 15:„ἄνοια ἐξῆπται καρδίας νέου, ῥάβδος δὲ καὶ παιδεία μακρὰν ἀπ᾽ αὐτοῦ" [*ánoia eksẽptai kardías néū, rhábdos dè kaì paideía makràn ap᾽ autũ*] (Septuaginta); „Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam." (Vulgata); „Mahnitost je svezana u sercu od dieteta i šibika od naučenja nju će izagnati" (Bartol Kašić, 1625.); „Ludost je svezana u srdcu diteta, a šiba vižbanja otirat će ju" (Petar Katančić, 1831.); „Nesvistnost je jako svezana sa ditinjim srdcem, ali će ju šibika vižbanja protirati" (Ivan Matij Skarić, 1859.); „Bezumlje je privezano djetetu na srce; prut kojim se kara uklonit će ga od njega" (Milan Rešetar, 1895.); „Ludost hvata korijen u srcu djeteta, a šiba je ukloni od njega" (Ivan Evanđelist Šarić, 1942.); „Ludost prianja uza srce djetinje; šiba pouke otklanja je od njega" (Zagrebačka Biblija, 1968.); „Glupost prianja srcu dječaka, ali ga šiba učitelja od nje oslobađa" (Silvije Grubišić, 1974.).

[95] Prema *Poslovniku Hrvatskoga sabora* iz 2013. (Narodne novine, br. 81/13), u djelokrug saborskoga Odbora za obitelj, mlade i sport pripadaju: „zaštita djece i mladih od svih oblika ovisnosti" i „kvaliteta života mladih i njihovo sudjelovanje u svim djelatnostima društva" (čl. 87.), a u djelokrugu Odbora za obrazovanje, znanost i kulturu nalazi se: „osnovno, srednje, više i visoko obrazovanje" (čl. 97.) – ali ne i odgoj u njima!

[96] Članak 23. stavak 1. *Zakona o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave* (Narodne novine, br. 150/11, 22/12, 39/13, 125/13 i 148/13).

[97] Prema *Zakonu o ustrojstvu i djelokrugu ministarstva i drugih središnjih tijela državne uprave* iz 2011.:

- „Ministarstvo obrane obavlja poslove koji se odnose na… obrazovni sustav Oružanih snaga" (čl. 6. st. 1.),
- „Ministarstvo unutarnjih poslova obavlja poslove koji se odnose na… obrazovanje… službenika unutarnjih poslova" (čl. 8. st. 2.),
- „Ministarstvo uprave obavlja poslove koji se odnose na… promicanje i sustavno unaprjeđivanje… elektroničkoga obrazovanja" (čl. 10. st. 3.),
- „Ministarstvo zaštite okoliša i prirode obavlja poslove koji se odnose na… poticanje… obrazovanja… u svezi sa zaštitom okoliša" (čl. 18. st. 1.) i „osiguravanje uvjeta za obrazovanje… stručnih djelatnika u djelatnostima zaštite prirode" (čl. 18. st. 2.),
- „Ministarstvo socijalne politike i mladih obavlja poslove koji se odnose na… provođenje… neformalnog obrazovanja… mladih" (čl. 21. st. 4.),
- „Ministarstvo kulture obavlja poslove koji se odnose na… osiguranje uvjeta za obrazovanje… stručnih radnika u poslovima zaštite kulturne baštine" (čl. 24. st. 2.),
- „Državni zavod za radiološku i nuklearnu sigurnost obavlja poslove koji se odnose na… obrazovanje… iz područja zaštite od ionizirajućega zračenja" (čl. 34. st. 2.).

[98] *Webster's Third New International Dictionary*, gl. ur. Philip Babcock Gove, Cologne: Könemann, 1993., str. 723: „[Etymology: Latin *educatio*, from *educatus* (past participle of *educare*) + *-ion-*, *-io* -ion]

the act or process of educating or of being educated: as

- obsolete : the act or process of rearing or bringing up (as a child or animal) or developing physically from childhood or of being reared, brought up, or developed in this way;
- the act or process of providing with knowledge, skill, competence, or usually desirable qualities of behavior or character or of being so provided especially by a formal course of study, instruction, or training
  - ⟨*the child received his education at home from a governess until he was nearly 10*⟩,
  - ⟨*a prominent man whose education ended in grade school*⟩,
  - ⟨*devoting himself to the education of adults who never got any formal schooling*⟩,
  - ⟨*an education in dealing with his fellowmen*⟩,
  - ⟨*an education in the handling of farm machinery*⟩;
- a conditioning, strengthening, or disciplining especially of the mind or faculties
  - ⟨*the education of the will*⟩,
  - ⟨*the education of an audience to appreciate modern music*⟩,
  - ⟨*the education of the muscles to respond faster*⟩;
- a process or course of learning, instruction, or training that educates or is intended to educate
  ⟨*a man too busy to give any time to an education other than hard experience*⟩,
  - especially: a formal course of instruction or training offered by an institution (as a college) primarily designed to provide an education
    - ⟨*education in the high school*⟩,
    - ⟨*a college education*⟩,
  - – often used with a modifier specifying the type or field of instruction or training
    - ⟨*physical education*⟩,
    - ⟨*health education*⟩,
    - ⟨*driver education*⟩,
    - ⟨*adult education*⟩,
    - ⟨*higher education*⟩,
    - ⟨*general education*⟩,
    - ⟨*liberal education*⟩;
  - a system of formal education as a whole (as in a particular area)
    ⟨*investigating education in several states*⟩;
  - the product of an education: the totality of the knowledge, skill, competence, or qualities of character gained by education
    - ⟨*these groups acquired a great deal of their education by discussion, talking over and analyzing all aspects of life – H. R. Douglass*⟩,
    - ⟨*formerly most of the child's education was obtained in the home – H. C. McKown*⟩,
    - ⟨*he obtained his education in the local schools and college*⟩;
  - the field of study that concerns itself primarily with the principles and methods of teaching or of learning especially in formal education
    ⟨*a professor of education in a small college*⟩."

[99] *Le Trésor de la Langue Française Informatisé* sur le site du *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales* (CNRTL):

„ÉDUCATION, substantif féminine

1. **−** [L'éducation envisagée comme formation]

- Art de former une personne, spécialement un enfant ou un adolescent, en développant ses qualités physiques, intellectuelles et morales, de façon à lui permettre d'affronter sa vie personnelle et sociale avec une personnalité suffisamment épanouie;*p. méton.*, moyens mis en œuvre pour assurer cette formation. *La forte éducation puritaine par quoi mes parents avaient façonné mon enfance* (Gide, *Journal*, 1923, p. 776). *L'éducation des enfants*, *la formation ou la direction de l'individu* (Carrel, *L'Homme*, 1935, p. VII): 1. J'ai un fils unique que je ne veux point faire *élever* en province; je ne voudrais pas non plus le mettre en pension dans la capitale : tâchez donc de me découvrir dans les environs un collège, ou toute autre *maison d'***éducation**, où je puisse être sûr que mon fils recevra une **éducation** aussi profitable à son cœur qu'à son esprit. Jouy, *L'Hermite de la Chaussée d'Antin*, t. 4, 1813, p. 3.

  Éducation chrétienne, *libérale; éducation et instruction*, *et habitude; système d'éducation; faire l'éducation de qqn*, *refaire son éducation; éducation surveillée**. **−** *P. ext.* [À propos d'une collectivité] *Éducation de l'humanité. Le seul gouvernement qui se soit occupé*, *d'un grand cœur*, *de l'éducation du peuple*, *c'est celui de la Révolution* (Michelet, *Peuple*,1846, p. 333). *Je ne pense pas encore que l'éducation du grand public soit chose bien commencée* (Lhote, *Peint. d'abord*, 1942, p. 20).
- *Par métonymie.*
- **a)** Action de former et d'enrichir l'esprit d'une personne. *Éducation et culture*. S *enseignement*, *instruction. Énorme diffusion de l'éducation. Partout des écoles et des universités ont été construites* (Carrel, *L'Homme*, 1935, p. 16). *Les centres d'éducation ouvrière accueillirent des hommes qui venaient pour essayer d'acquérir une culture générale* (Cacérès, *Hist. éduc. pop.*, 1964, p. 147). **−** *Éducation nationale* (souvent avec une majuscule). Ensemble des services publics chargés d'assurer la formation de la jeunesse et plus particulièrement sa formation intellectuelle. *Ministère de l'Éducation (nationale).* Synon. vieilli *instruction publique. Rénover les structures et les méthodes de l'éducation nationale* (De Gaulle, *Mém. guerre*, 1959, p. 124).
- **b) Éducation** + adjectif déterminatif. Initiation d'une personne à un domaine de connaissances, à une activité ou une discipline particulière. *Éducation artistique*, *littéraire*, *professionnelle*, *religieuse*, (Quasi-) synon. *apprentissage. Je fais mon éducation parlementaire. C'est difficile à quarante ans* (Lamart., *Corresp.*, 1834, p. 30). *Son père découvrit parmi ses livres d'écolier*, *un traité d'éducation sexuelle* (Aymé, *Jument*, 1933, p. 114). *L'éducation civique donnée à l'armée est (. . .) faible* (*Serv. milit. et réf. armée*, 1963, p. 50): 2. La nécessité d'une **éducation** *permanente* s'affirmera de façon croissante et il est souhaitable que cette **éducation** *permanente* soit volontaire plutôt qu'imposée. Dumazedier, Ripert, *Loisir et cult.*, 1966, p. 51. **−** *Éducation physique.* Ensemble des exercices physiques et sportifs destinés à assurer le développement harmonieux du corps. *Cours et plateaux d'éducation physique des établissements scolaires* (*Gds ensembles habit.*, 1963, p. 15).
- **c) Éducation de** + subst. Développement donné à un sens, au corps ou à une faculté par un entraînement et des exercices appropriés. *Éducation de la volonté. Éducation de la conscience. Éducation de la foi. Je ne suis pas gourmet*, *et l'éducation de mon palais a été malheureusement un peu négligée* (About, *Roi mont.*, 1857, p. 13). *Cette éducation de l'œil que donne la contemplation continue des peintures* (Bourget, *Essais psychol.*, 1885, p. 185). *Une éducation des sentiments*, *un dressage des passions* (Barrès, *Cahiers*, t. 8, 1909-11, p. 160).

- *Par extension. ÉCONOMIE RURALE* Art d'élever ou de dresser des animaux domestiques. *Éducation des abeilles*, *des vers à soie* (*Ac.* 1835-1932). Synon. *dressage*, *élevage. Au moyen de l'éducation des dindons*, *les fermiers acquittent plus facilement le prix de leurs baux* (Brillat-Sav., *Physiol. goût*, 1825, p. 80).
- − *Par analogie.* Ensemble des soins donnés à une plante. *L'éducation de cette plante est difficile* (1835-1932).
- ♦ *Par métaphore. :* Nous leur montrerons [aux Alsaciens-Lorrains], je le sais, que la plante locale s'oriente vers la France et que c'est là qu'elle trouve le soleil, les influences, l'**éducation** qui en font une des plus belles plantes de l'humanité. Barrès, *Cahiers*,t. 12, 1919-20, p. 125.

4. **−** [L'éducation envisagée comme comportement] Connaissance et pratique des bonnes manières de la société. *Éducation distinguée*, *soignée. Brave homme sans éducation*, *sans bonnes manières* (Flaub., *Corresp.*, 1839, p. 47). *Homme ignorant et de basse éducation* (Hugo*Misér.*, t. 1, 1862, p. 204): 4. Le numéro 12 retint mon attention : « Avocat demande personne instruite, jeune, *bonne* **éducation**, célibataire, pour travaux de bureau. Envoyer photographie. » Duhamel, *Confession de minuit*, 1920, p. 123.

Prononciation et Orthographe : [edykasjɔ̃]. Ds *Ac.* 1694-1932. **Étymologie et Histoire A.** [1495 J. de Vignay d'apr. Bl. -W. $^{1-5}$]; 1527 « formation, action d'éduquer » (P. Dassy, *Peregrin*, f°5 v°ds Gdf. *Compl.)*; 1679 *n'avoir nule éducation* (Rich.); 1794 *éducation physique et morale* (Staël, *Lettres div.*, p. 554). **B.** 1763 *éducation des vers à soie* (Boissier de Sauvages ds Quem. *Fichier*). Empr. au lat. class. *educatio* « action d'élever (des animaux et des plantes); éducation, instruction, formation de l'esprit ». **Fréquence absolue littérature** : 4 484. **Frequence relative littéraire** : xix^{e}s. : a) 8 038, b) 7 660; xx^{e}s. : a) 6 467, b) 4 216.

DÉRIVATION

Éducationnel, elle, adjectif, rare. Qui concerne l'éducation. Synonyme usuel *éducatif. Variété des pratiques éducationnelles ou des soins donnés aux bébés*, *qui changent suivant les milieux*, *ruraux ou urbains*, *suivant les classes sociales ou les groupes professionnels* (*Traité sociol.*,1968, p. 416). **−** Seule transcr. ds Littré : é-du-ka-sio-nèl, fém. -nè-l'. **−** 1reattest. 1873 (*Le Temps* ds Littré *Suppl.)*; de *éducation*, suff. *-el**. **−** Fréq. abs. littér. : 2.

Bibliographie. − Giraud (J.), Pamart (P.), Riverain (J.). Mots ds le vent. *Vie Lang.* 1970, p. 158. − Gohin 1903, p. 334. − Quem. 2^{e}s. t. 4 1972. − Wappler (E.). Probleme der französischen Erziehung. *Neuphilologische Monatsschrift.* 1938, t. 9, pp. 298-302.